

HUKUK TARİHİMİZDE BABA-OĞUL ‘BERKİ’LER: ALİ HİMMET BERKİ VE ŞAKİR BERKİ*

Ali Birinci**

ALİ HİMMET BERKİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

Ali Himmet Berki hem hukuk sahasındaki uzun ve hizmetlerle dolu bir memuriyet hayatı ve hem de mesleğine ve Osmanlı Tarihi ile İslâmiyet’e dair yazdığı kıymetli eserleriyle ismi her zaman hatırlanan ve hatırlanacak olan isimler arasındadır ve hattâ ilk safta bulunan isimler arasında hatıra gelmektedir¹.

Ali Himmet Berki daha hayatta iken hayat hikâyesi ansiklopedilere kâfi derecede geçmiş bir şahsiyet olmuştur². İrtihâlinden sonra da yine mühim

¹ Bu yazıyı yazarken Kâmil Büyüker ve Serkan Gedik’in yardımlarını gördüm. Resimleri ve bazı bilgileri, torunları Ali Selçuk ve Ömer Beylerden temin ettim. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ederim. (Ali Himmet Berki ve Şakir Berki hakkındaki yazılarımızın yeniden yayınlanmasına vesile olan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi kürsüsü mensuplarına ilgilerinden ötürü teşekkür ederim).

² Hakkındaki ilk bilgiler ve resmi için: İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası, No. 3 (22 Teşrinisani 1940), s. 2; Hasan Basri Erk, *Meşhur Türk Hukukçuları*, İstanbul, 1954, s. 472-473; Afşin Oktay, *Biyografiler Ansiklopedisi*, Ankara, 1958, s. 78.

* Ali Himmet Berki ve Şakir Berki üzerine kaleme aldıkları yazıların biraraya getirilip, yeni bir başlıkla, iktibasen dergimizde yayınlanmasına izin veren kıymetli hocamız Prof. Dr. Ali Birinci’ye müteşekkirimiz. Yazıların ilk yayınlandıkları yerler şöyle: “Ali Himmet Berki’nin Hayatı ve Eserleri”, *Türk Yurdu*, sy. 356 (Nisan 2017), s. 65-71; “Şakir Berki’nin Hayatı ve Eserleri”, *Türk Yurdu*, sy. 361 (Eylül 2017), s. 58-71.

** Prof. Dr., Türk Tarihi Kurumu eski başkanı.

ansiklopedilere ismi madde olarak girmiştir³. Keza hemşehrileri tarafından da Akseki hakkında yazılan kitaplara, kısa da olsa, faydalı bir seviyede hâl tercümesi girmiştir⁴. İstanbul Müftülüğü Arşivi'ndeki kısa sicili de, soyadına işaret edilmeksizin, hülâsaten neşredilmişti⁵. Hakkında yazılmış olanların kendisini tanımak isteyenler için kâfi derecede bilgi ortaya koyduğu muhakkak ise de kıymetli bir şahsiyet olan Ali Himmet Berki'nin daha geniş bir mikyasta yazılmış bir hâl tercümesiyle hatırlanmaya lâyık olduğu açıktır⁶.

1- Ailesi, Doğumu, Evliliği, Çocukları ve Ölümü

Ali Himmet, Demircizâde Osman Efendi'nin oğlu olarak babasının kadılık yaptığı Elbistan'da 16 Ocak 1882 (26 Safer 1299) tarihinde dünyaya geldi⁷. Annesi Fatma Hanım ismini, tefeülen Elbistan'daki Himmet Baba'ya izafeten Himmet koymuştur⁸.

³ Şakir Berki, "Berki, Ali Himmet", TDV. *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1992, C. 5, s. 509-510.

⁴ Kemal Özkaynak, *Akseki Kazası*, Ankara, 1954, s. 140-141.

⁵ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı*, İstanbul, 1996, C. 1, s. 327. Albayrak, doğduğu köyün (Unulla) ismini Ötle şeklinde okumuştur. Bu bilgiyi nakleden İbradılı tarihçi Serkan Gedik (*Geçmişten Geleceğe İbradılı*, Antalya, 2008, s. 98) bu ismin Ürünlü olabileceğine işarette bulunmuştur. Bu isim, Unulla'nın isminin değiştirilmesiyle konulan yeni isimdir. İbradılı'nın eski belediye başkanlarından Kemal Naci Şahankaya'nın kitabına (Çeşitli Yönleriyle İbradılı, İzmir, 1977, 132 s.) Ali Himmet Berki'nin isminin dahil edilmemesi şaşırtıcıdır. *Son Devir Osmanlı'da İbradılı Ulemâsı*, (Haydar Akdemir, Antalya, 2015, s. 79-80) isimli bir kitapta sadece Sadık Albayrak'ın kitabındaki bilgiler aynen aktarılmış ama kitaba da yazar sıfatıyla imza atılmıştır. Hiç değilse derleyen veya aktaran şeklinde imza atmalıydı. Bu arada İbradılı olduğunu belirten, Unulla köyünün ismini iki defa yanlış veren (H. Akdemir, Ötle, s.79; Unla, s. 169), yazar, Sadık Albayrak'ın bu yanlışını tashih etmeliydi. Mehaz olarak kullanılmakla Ekmeleddin İhsanoğlu'nun da isminden bahsedilmiş ise de yazısının tam bir künyesi verilmemiş; sadece basıldığı kitaba *Açıklamalı Mecelle* ismiyle işaret ve nakledilmiştir. İbradılı Belediyesi'nin böyle tuhaf yanlışları ihtiva eden kitabı nasıl bastığı anlaşılmamaktadır. Hiç değilse İbradılı köylerinin ismini yanlış yazma imtiyazı bir İbradılı'ya tanınmamalıydı.

⁶ Ali Himmet Berki'nin memuriyet hayatı hakkındaki bilgilerimiz Adalet Bakanlığı arşivindeki (Nu. 2142) dosyasına dayanmaktadır. Bu yazımızdaki bir mehazı işaret edilmeyen bütün bilgiler Adalet Bakanlığı'ndaki sicil dosyasından alınmıştır. Bu bilgiler torunu Ömer Berki tarafından bir fotokopisi lütfedilen "Memurlara Mahsus Sicil Cüzdanı" mündericâtında da aynen bulunmaktadır.

⁷ Doğum tarihini Safer 1299 olarak bildiren bir mehaz için: Kemal Özkaynak, *age*, s. 140; Oğlu Şakir Berki ise tam tarihini vermişti: Şakir Berki, *agm*, s. 509. Kendisiyle yakinen tanışan Ekmeleddin İhsan(oğlu), babasının dostu olan Ali Himmet'in doğum tarihini Hicrî olarak doğru bir şekilde nakletmiş ise de bu tarihi Milâdî 1880 senesi olarak vermiştir: "Büyük Hukuk Âlimi Ali Himmet Berki'nin Ardından (1880-1976)", *Açıklamalı Mecelle* (Haz. Ali Himmet Berki), İstanbul, 1978, s. XIII.

⁸ Ali Himmet Berki'nin mezar taşında bulunan anne ismi için: Ali Sümbül, *Evliya Çelebi Gibi Geze Geze-*

Babası Osman Efendi (1250-1319) İbradı'nın (Akseki) Unulla köyünde (şimdi Ürünlü) doğdu. Köyünde başladığı tahsiline İstanbul'da devam etti. Fatih dersîâmlarından Rizeli Hasan Sabri Efendi'nin derslerine dahil oldu ve 1280'de (Hicrî) icazet aldı ve aynı zamanda Muallimhâne-i Nüvvap'tan da 1283 (Hicrî) senesinde mezun oldu. Sırasıyla Beypazarı (Ankara, 31 Ağustos 1867), Menemen (Aydın, 13 Mayıs 1869), Bayındır (Aydın, 16 Şubat 1870), Nazilli (Nazilli, 11 Kasım 1874), Elbistan (Halep, 8 Ağustos 1880), Akşehir (Konya, 24 Eylül 1884), Keşan (Edirne, 2 Temmuz 1888)⁹, Karaisalı (Adana, 3 Ocak 1889 - 8 Ağustos 1890) ve son olarak 1 Recep 1310'da (1 Ocak 1893) Çorum naipliğine tayin edildi. Bu son vazifesinden ayrıldığı tarih kayıtlara girmemiştir.

Bu sonuncu vazifesinde unvanı "Naip ve Bidayet Mahkemesi reisi" idi¹⁰. Bu meyanda Edirne Müderrisliği pâyesine (19 Kasım 1871) nail olmuştu¹¹. Doğduğu Unulla köyünde defnedildi. Mezar kitabesi: "*Yüksek ilim ve ahlâkıyla hüküm veren - Kadı Osman Efendi'nin ruhuna Fâtîha - 1319*". Kadı Osman Efendi'nin mezar kitabesi meslek hayatının bir hülâsası sayılabilir¹².

Ali Himmet 14 Aralık 1911 tarihinde hocası Mehmet Şakir Efendi'nin kermesi Ayşe Hanım (? - 8 Kasım 1978) ile evlendi ve bu evliliğinden üç oğlu ve üç kızı dünyaya geldi. Oğulları Osman Fâzıl Berki (Üsküdar, 1912 - Ankara, 21 Kasım 1980), Şakir Berki (Tokat, 1 Ocak 1915 - Ankara, 13 Eylül 1988), Ahmet Sadeddin Berki (1333 - Yalova, 4 Temmuz 1996); kızları Bedia Hundi (İzgü, Ankara, 1920 - Ankara, 12 Ocak 2012), Sadiye Berki (30 Haziran 1923 - Ankara, 12 Aralık 1998) ve Sabahat (Yalçinkaya, Ankara, 1930 - ?) ismini taşıyordu¹³.

Ali Himmet, daha genç bir kadı iken kalabalık bir nüfusun fedâkâr hâmisi olmuştu. Tokat Kadılığı'na giderken iki buçuk yaşındaki oğlu Osman Fâzıl ve dört aylık diğer oğlu Şakir, kayınvalidesi ve üç kayınbiraderi de kendisi ile beraberdi ve dokuz kişilik bir ailenin mesûliyeti omuzlarındaydı.

Ali Himmet Berki yazılmamış bir destan gibi olan meslek hayatını takiben son senelerini Ankara'da avukatlık yaparak geçirdi ve 24 Mayıs 1976 tarihinde

Akseki Kazası ve Köyleri, İstanbul, 1989, s. 110; Kemal Özkaynak, *age*, s. 140.

⁹ Bu memuriyeti için: *Sâl-nâme*-1306, s. 650.

¹⁰ Bu vazifesi için: *Sâl-nâme*-1312, s. 638.

¹¹ Buradaki vazifelerinin tarihleri meslektaşım Kâmil Büyüker'in sayesinde temin ettiğimiz İstanbul Müftülüğü Arşivi'ndeki dosyasından (Nu. 575) nakledilmiştir. Bu dosyanın çok kısa bir hülâsası için: Sadık Albayrak, *age*, C. 4, s. 160.

¹² Osman Efendi'nin mezar kitabesi için: Ali Sümbül, *age*, s. 110.

¹³ Ali Himmet Berki'nin çocuklarının isimleri için: Ekmeleddin İhsanoğlu, *agm*, s. XVI.

doksan dört yaşında Hakk'a yürüdü. Vasiyeti üzerine baba vatanı İbradı'nın Unulla köyü kabristanına emanet edildi. Babası ve meslektaşı Kadı Osman Efendi ile yan yana ebedî istirahat-gâhındadır. Hukuk Tarihimizin iki kıymetli ve unutulmaz temsilcisi, meçhûl bir baba ile meşhur ve kıymetli bir müellif oğlu, Unulla Köyü kabristanının sinesinde ebediyet uykusundadır. Mezar kitabesinde, mutâdın aksine, annesinin ismi de belirtilmiştir: “*Temyiz Mahkemesi Reislerinden Kadı Osman, Fatma Hanımın oğlu Ali Himmet Berki ruhuna fâtiha. Doğumu: 1299, ölümü 1976*”¹⁴.

Resmî kayıtlara göre orta boylu, elâ gözlü, buğday benizli ve vücut sağlığı tam bir kimseydi.

2- Tahsil Hayatı

Ali Himmet, ilk tahsiline kendi köyü Unulla'da başladı ve babasının tayini üzerine Çorum'da devam etti. Babası bu esnada Çorum'da “Naip ve Bidayet Hukuk Mahkemesi reisi” olarak bulunuyordu. Bu son vazifesinden sonra babası Osman Efendi'nin tekaüde ayrılmış olduğu ve köyüne döndüğü anlaşıyor. İbtidâî tahsilini takiben İbradı nahiyesinde vâki Rüştîye Mektebi'nde de dört sene mürettep dersleri tahsil ve ikmâlden sonra birincilikle şahâdet-nâme aldı.

Ali Himmet, tahsil uğrunda büyük bir irade ve aşkla yoluna İstanbul'da devam etti. 26 Eylül 1898 tarihinde bu şehre geldi. Fâtih dersiâmlarından Tokatlı Mehmet Şakir Efendi'den ile Kayserili Büyük Hamdi Efendi'den¹⁵ ve diğerlerinden ulûm-ı aliye ve âliye ve Arapça ders almaya başladı. Mehmet Şakir Efendi'den, üç yüz civarında diğer talebe ile, Recep 1327'de (1 Recep/19 Temmuz 1909) icâzet-nâme almıştı. Bu esnada Eylül 1906'da kaydolduğu Mekteb-i Kudât'tan da 26 Ağustos 1909 (9 Şabân 1327) âliyü'l-âlâ derece ile ve sınıfının birincisi olarak mezun olmuştur¹⁶.

Ali Himmet mezun olduğu sırada, Arapça ve Türkçe tekellüme ve Türkçe kitabete muktedirdi ve en mühimi de daha sonra bunun delillerini fazlasıyla

¹⁴ Ali Sümbül, *age*, s. 110; Unulla köyü hakkında: Macit Selekler, *Yarım Asrın Arkasından*, İstanbul, 1960, s. 112; Kemal Özkaynak, *age*, s. 103-104; Bu köy hakkındaki son yazılardan biri için: Dilek Metin-Sert, “Ürünlü Köyü Aile ve Evlilik Gelenekleri”, *İbradı*, sy. 4 (Eylül 2016), s. 34-39.

¹⁵ Bu ikinci ismi Hasan Basri Erk (*age*, s. 473), şüphesiz kendisinden aldığı bilgilere dayanarak vermiştir.

¹⁶ Mekteb-i Kudât'tan aldığı şahâdet-nâmesinin bir resmi için: Muhammed Tandoğan, “İbradı'nın Unulla (Ürünlü) Köyünde Yeşeren Ulu Bir Çınar: Ali Himmet Berki (1882-1976)”, *İbradı*, sy. 4 (Eylül 2016), s. 20. Bu surete rağmen Tandoğan, mezun olduğu mektebin Mekteb-i Nüvvâb olduğunu yazmıştır.

ortaya koyacağı gibi sonsuz bir “mütalâa ve telif” aşkı ile dopdoluydu¹⁷.

3- Meslek Hayatı

Ali Himmet Berki’nin bütün meslek hayatı lekesiz ve meselesiz bir destan gibi seyretti. Kendisine verilen her vazifeyi tam bir vukufla ve hak aşkıyla ifa etmişti. Bu arada nüfusunun kesafetinden ve dolayısıyla maişet darlığından dolayı uzak diyarlardaki bazı vazifelerinden affını talep etmek zorunda kalması ise lehine yorumlanması gereken başka ve dikkate değer bir keyfiyet olmuştu.

A- II. Meşrutiyet Devrindeki Vazifeleri

Ali Himmet’in ilk vazifesi Merkez Tensik Komisyonu’nun 14 Eylül 1909 tarihindeki kararıyla ve sekiz yüz kuruş maaşla tayin edildiği Fetva-hâne-i Âlî İlâmât Odası mümeyyizliği oldu ve çok kısa bir müddet sonra (2 Ekim 1909) ise aynı odanın evrak memur muavinliğine nakli yapıldı. 18 Eylül 1911 tarihinde ise aynı ikinci sınıf müsevvidlğe (bin kuruş) terfi etti.

Bu vazifesinde iken 16 Aralık 1913 (17 Muharrem 1332) tarihinde Encümen-i İntihâb-ı Memurîn-i İlmiye’nin kararıyla uhdesine ilâveten Medresetü’l-Kudat’ta Kanun-ı Arazi muallimliği (altı yüz kuruş) tevdi edilmiş ve bu vazifesine de 17 Aralık 1913 tarihinde fiilen başlamıştı. Bu vazifesine tayini hakkında Encümen’in kararı şöyle idi: “*Medresetü’l-Kudat Kanun-ı Arazi muallimliğine ahiren tayin buyurulmuş olan Musa Kâzım Efendi mâzeret beyanıyla şimdilik İzmir’den gelemeyeceğini iş’ar eylemiş ve muallimliğin tûl müddet münhâl bulunması gayri caiz görünmüş olduğundan mümaileyhin müstafî addiyle mezkûr muallimliğe medrese-i mezkûreden alıyyülâlâ derecede mezun ve Fetva-hâne-i Âlî memurlarından Ali Himmet Efendi’nin tayini* (4 Kânun-ı evvel sene 1329)” tensip olunmuştu.

Ali Himmet’in ilk defa Tokat Kadılığı hakkındaki irade ile 12 Ağustos 1914 naklen Anadolu’ya gönderilmesi hayatında yeni bir devrenin açılması demekti. Bu şehir hocası ve aynı zamanda kayınpederi olan Müderris Mehmed Şakir Efendi’nin de memleketiydi. Burada ancak bir sene (5 Kasım 1914 - 28 Eylül 1915) kadar kaldı. Bu şehirde selevi yine kendisi gibi İbradılı olan Tefvîk Efendi idi ve Sivas Adliye müfettişi Hasan Tahsin’in ifadesine göre işleri karışık bir hâlde

¹⁷ Bu bir yorum değil, kendi ifadesidir: Afşin Oktay, *age*, s. 78.

bırakmıştı. Müfettişinin tezkiyesine (28 Temmuz 1915) göre Ali Himmet “*hüsnü ahlâk ile muttasıf, işret ve sair menhiyatla melûf değil. Beyne’l-halk iyi bir mevkii var. Sarıklı ve tarz-ı telebbüsü memuriyetle mütenasip. Maiyeti üzerinde hüsnü nazar ve nüfuzu var. Ast ve üstleriyle münasebatı iyi. Halkla teması memuriyetiyle mütenasip. Memuriyetine lâıyk. Mukarrerâtında isabetli, hukukta ihtisası daha ziyade. Gayretli, intizam-perver ve evsâf-ı hâkimiyeti (hakîm, fehîm, emin, mekîn, müstakim) haizdir. Vazifesinden vakit buldukça Müdafaa-i Milliye’ye ait işlerle meşgûl olur*” bir vaziyette idi. Keza, ifade edildiğine göre, Tokat Kadılığı esnasında “*fezail-i ilmiye ve ahlâkiyesini her vecihle ispat*” etmişti. Terfî suretiyle Amasya’ya nakli üzerine Sivas Vilâyetine “*sa’y ve gayretine ve reviyet ve faziletine burhan olmak üzere*” bir telgraf çekilmiş ve bunun üzerine kendisinin Mahreç pâyesi ile taltifine dair irade-i seniyeye sâdır (6 Ekim 1915) olmuştu.

Daha sonra vazifesi Amasya Sancağı Kadılığı ile devam etti. Bu şehirde ilk defa uzun bir müddet (2 Ekim 1915 - 19 Aralık 1920) bir vazifede bulunuyordu.

Bu arada 9 Mayıs 1918 tarihinde iki bin beş yüz kuruş maaşla ve bir misli tahsisatla Erzincan Kadılığı’na naklolunmuş ise de ilk defa mâzeret bildirmek zorunda kaldı. “İstitâat-ı maliyesinin ma-aile hattâ yalnız olarak Erzincan’a gitmeğe gayri müsait olduğu gibi şu sıra efrâd-ı ailemden üçü esir-i firâş olduğundan” bu vazifesinden affını (9 Mayıs 1918) talep etmişti.

Amasya Kadılığı’nı takiben tekrar Tokat Kadılığı’na 7 Aralık 1920 tarihinde tayini yapıldı ve fiilen dokuz ay kadar (3 Ocak 1921 - 27 Eylül 1922) bu vazifeyi ifa etti. Bir bakıma I. Dünya Harbi’nin ve İstiklâl Harbi’nin bütün senelerini bu iki şehirde geçirdi.

Kuva-yı Milliye için de büyük gayret gösterdi. Amasya’da Saat Kulesi’ne İngiliz bayrağı çekildiği zaman buna karşı çıkan Ali Himmet halkın mâneviyatını yükselten bir heyecanla konuştu. Gözyaşları içinde halka söylediği “*sakin olun kardeşlerim, Allah büyüktür. Böyle asîl bir milletin memleketinde, böyle âlimler, evlî-yalar yatağında yabancı bayrağı dalgalanamaz*” sözleri İstiklâl mücadelesinin tarihine naksolmuştur¹⁸.

Tokat Kadılığı esnasında 16 Mayıs 1921 tarihinde Bidayet Hâkimliği ilâvesiyle yeni teşkil edilen Kars Sancağı Merkez Kadılığı’na nakli (beş bin kuruş) yapılmış ise de bu vazifesine¹⁹ gitmeden yine Tokat Kadılığı’nda (üç bin kuruş) ipka edildi

¹⁸ Bu sözleri nakleden bir müşahitin ifadesi için: Kemal Demiray, *Resimli Amasya*, Ankara, 1954, s. 132.

¹⁹ *Ceride-i Resmîye*, Nu. 16 (23 Mayıs 1337), s. 1. Buradan nakleden bir kaynak için; Hüseyin Menç, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*, 2013, s. 59. H. Menç, aynı sayfadaki kısacık Ali Himmet biyografisinde

ve uhdesine Bidayet Hâkimliği vazifesi de verilmişti. 2 Haziran 1921 tarihinde yeniden işe başladı.

Ali Himmet, 13 Eylül 1922 tarihinde İstiklâl Harbi'nin merkez karar-gâhı olan Ankara'ya Merkez Kadılığı vazifesiyle geldi²⁰ ve kısa bir müddet (16 Kasım 1922 - 28 Mayıs 1923) bu vazifede bulunmuştu.

B- Cumhuriyet Devrinde Vazifeleri

Bu vazifeden sonra Heyet-i İftaiye âzâlığı (28 Mayıs 1923 - 3 Mayıs 1924) ile kadılık vazifesinden ayrıldı. Bu vazifesinin ismi daha sonra Diyanet İşleri Reisliği Heyet-i İstişare âzâlığına tahvil edilmişti. Bu meyanda ilâveten Şurâ-yı Evkaf Riyaseti vekâletinde de (24 Aralık 1923-31 Ocak 1924) bulunmuştu.

Adliye Vekâleti'nin 1 Mayıs 1924 tarihli büyük tahvilâtı esnasında kendisine İstanbul'da Mahkeme-i Asliye reis-i sânilîği vazifesi terfien verilen Ali Himmet, 3 Mayıs'ta istifasını vermek zorunda kalmış ve Adliye Vekâleti'ne geçmişti²¹. Bu tarihten itibaren fâsılasız bir şekilde bu vekâletin bir mensubu olmuştu.

Ali Himmet'in İstanbul mesaisi de bir sene bir ay (1 Haziran 1924 - 1 Ağustos 1925) kadar devam etmiştir.

12 Temmuz 1925 tarihinde Mahkeme-i Temyiz âzâlığı ile tekrar İstanbul'dan ayrıldı ve Eskişehir'e yerleşti²². İstiklâl Harbi esnasında Sivas'ta kurulan Temyiz Heyeti (2 Haziran 1920) 14 Kasım 1923 tarihli bir kanunla Eskişehir'e taşınmış ve 10 Haziran 1935 günlü ve 2769 tarihli kanunla Ankara'ya nakledilmişti. Ali Himmet Berki, mahkemenin Ankara'ya taşındığı tarihe kadar ma-aile Eskişehir'de kalmış ve bu meyanda çocukları da bu şehirde tahsillerinin ilk ve orta ve lise devrelerini geçirmişti²³. Ailenin hayatında Eskişehir'in hususî bir

Elbistan'ın Akseki köyünde toprağa verildiğini yazıyor ki bu fâhiş bir dalgınlıktır. H. Menç'in kitabına atıfta bulunan başka bir kitap için: Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadele'de Din Adamları*, Ankara, 2007, C. I, s. 179, 183.

²⁰ 23 Eylül 1338 tarihli tayin kararı için: *Ceride-i Adliye*, sy. 7-8-9 (Şubat 1339), s. 292.

²¹ 1 Mayıs 1340 ve bunu takip eden diğer kararlar için: *Ceride-i Adliye*, sy. 22-23-24 (Mayıs-Haziran-Temmuz 1340), s. 1-71. Ali Himmet hakkındaki tayin kararı için: s. 4.

²² Temyiz Mahkemesi'ndeki vazifeleri dolayısıyla ismi devlet sâl-nâmelerine girmiştir: *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Sâl-nâmesi*, 1925-1926, Ankara, 1926, s. 95. Burada vazifesi "ihtiyat âzâ" şeklinde verilmektedir. Sâl-nâme 1926-1927, Ankara, 1927, s. 62; Sâl-nâme 1927-1928, Ankara, 1928, s. 74; *T.C. Devlet Yıllığı* 1928-1929, Ankara, 1929, s. 59; *Devlet Yıllığı* 1929-1930, Ankara, 1930, s. 65; *Devlet Yıllığı* 1944-1945, Ankara, 1945, s. 51; *Devlet Yıllığı* 1945, Ankara, 1946, s. 49.

²³ Mahkemenin bu safhaları hakkında: Recai Seçkin, *Yargıtay Tarihçesi Kuruluş ve İşleyişi*, Ankara, 1967,

mevkiinin bulunduğuna bu vesile işaret etmek gerekir.

Bu mahkemenin çatısı altında 5 Haziran 1950 tarihinde tekaüde ayrılınca kadar, yirmi beş sene, çalıştı. Temyiz Mahkemesi'nde âzâ olarak çalışan (12 Ağustos 1925 - 12 Nisan 1933) Ali Himmet, sekizinci senede, 1 Nisan 1933 tarihinde Temyiz Umumî Heyeti tarafından münhâl bulunan ikinci reisliğine seçildi ve 12 Nisan 1933 tarihinden itibaren bu sıfatla mesaisine devam etti. Temyiz'in tarihinde bu makamı on yedi sene şerefle temsil eden tek isim de kendisi olmuştu.

Rumî 1300 doğumlulardan otuz kadar hâkim ve müddeiumuminin 13 Temmuz 1949 tarihinde tekaüde ayrılması bahis mevzuu olduğu zaman mühim bir mesele de kendiliğinden zuhur etmişti. Bunlardan bir kısmının yerine münasiplerinin getirilmesi mümkün ise de senelerden beri bu mahkemede âzâlığı ve daire reisliği ifa etmiş olan ve eski ve yeni hukuka derin vukufu dola-yısıyla yerinin doldurulması mümkün bulunmayan Ali Himmet Berki hakkında Adalet Bakanı Fuat Sirmen'in teklifi (8 Temmuz 1949) ile bir sene daha çalışması için Bakanlar Kurulu kararı (11 Temmuz 1949) çıkmıştı²⁴.

Bu vazifeyi uzatma kararına rağmen bir sene sonra 2 Haziran 1950 tarihinde, sıhhi sebepler ileri sürerek, tekaüdü hakkında istidasını verdi. 5 Haziran 1950'de tekaüde ayrıldığında hizmeti fiilen kırk seneden fazla idi.

Gerçekten de son senelerinde sıhhi vaziyeti pek düzgün gitmemişti. Bir ara Gurebâ Hastahanesi'nde tedavi için 29 Aralık 1948 tarihinde İstanbul'a hareket etmiş; 4 Ocak 1949'da hastaneye yatarak ayın yirmi ikisine kadar tedavi görmüş ve Ankara'ya dönerek 22 Ocak 1949'da vazifesine başlamıştı. Bu esnada Maltepe, Onur sok. Nu. 58'de oturuyordu.

C- Emeklilik Seneleri

Ali Himmet Berki'nin emeklilik seneleri ikinci bir destan gibidir. Ankara'da geçen bu senelerinde bir taraftan avukatlık yaparken²⁵ diğer taraftan da hukuk bilgisini makaleler ve kitaplar hâlinde neşretmeye başlamıştı. Bu mesaisi rahmetli olduğu 24 Mayıs 1976 tarihine kadar devam etti. Hakk'a yürüdüğünde çok verimli ve faziletli, gerçekten de yazılmamış veya farkına varılmamış bir destan

s. 108-109, 298-299.

²⁴ Aynı uzatma kararı âzâlardan Kâzım Suda için de alınmıştı: Adalet Bakanlığı Sicil Dosyası Nu. 2142.

²⁵ *Ankara Barosu 1958-1959 Levhası*, s. 27.

gibi, bir hayat hikâyesini geride kalanlara yâdigâr bırakmıştı.

4- Yazı Hayatı

Ali Himmet Berki’nin hayatında iken basılmış bir hâl tercümesine göre, herhâlde kendi vermiş olduğu cevapla, merakı “mütalâa ve telif” idi²⁶. Gerçekten de daha Temyiz Mahkemesi senelerinde başladığı makale ve kitap telifine bilhassa tekaüde ayrıldığı 1950’den sonra büyük bir hız vermiş ve bir taraftan avukatlık mesleğini icra ederken diğer taraftan bütün vaktini çok yoğun bir telif çalışmasına tahsis etmiştir.

Bu devrede önce Maltepe Onur Sokağı nu. 58’de iki katlı müstakil bir evde eşiyle ve kısa fâsılalarla bazı aile fertleriyle; daha sonra da aynı yerde numarası 36 olarak değişen yeni dört katlı apartmanda kızı Sadiye Berki ile oturan Ali Himmet Berki’nin emeklilik devresindeki hayatı hakkında torunu Ömer Berki’nin tasviri çok şey anlatmaktadır:

“Ankara Maltepe Onur Sokak 36 numaralı bahçe içindeki iki katlı müstakil evinin yaklaşık 400 m²’lik bahçesinde, özellikle meyve ağaçları ve sarmaşık türü bitkiler yetiştirmiştir. Bahçesinin, evin arka tarafına düşen köşesinde yaklaşık 10 m²’lik bir kümeste, ciddi sayıda tavuk beslerdi. Yumurtaları toplamak bazen bana düşen bir görev olurdu. Babam Şakir Berki de Kavacık Subay Evleri semtindeki bahçeli evimizde aynı modelle ‘bahçecilik’ yapmıştır. Hatta babamız tarımda daha da yoğun faaliyetler yürütmüş, yaklaşık 250 m²’lik arka bahçemize 20-25 kadar da meyve ağacı dikmiş, onları, zamanı gelince aşılamaş veya aşılattmış; aynı alanda 15 tür kadar sebzenin de ekimini yapmıştır. Tabii, yine bahçenin komşu evin bahçesine bitişik köşesinde de, olmazsa olmazımız: Kümes”.

A- Yazıları

Ali Himmet Berki’nin gıpta edilecek bir neşriyat hayatı olmuştu. Yazı hayatının başlangıcında Adalet Bakanlığı tarafından neşredilen *Adalet Dergisi*’nin hususî bir yeri ve değeri bulunmaktadır. En çok yazı yazdığı bu dergideki 1936-1973 devresindeki (1936-1940, 1945, 1962-1966, 1969-1973) yazılarının tam bir lis-

²⁶ Afşin Oktay, *age*, s. 78.

tesi de kendisinin bu sahadaki büyük gayretinin ve katkısının ne kadar mühim olduğunu göstermeye kâfidir²⁷.

1950 senesine kadar yazı neşrettiği bilinen ikinci bir kitap, görebildiğimiz kadarıyla, hemen hemen İslâm-Türk Ansiklopedisi'nde (İstanbul, 1941-1948) neşrettiği maddelerden ibaret gibi görünüyor. Bu ansiklopedide Âbâ (s. 36-38), Âdile (s. 102-104), Ağaç (s. 122-126), Âile (s. 171-176), Âkil (s. 235-236), Âlet (s. 279-280, 281), Âmir (s. 412-413), Ârâ (s. 457), Ârız (s. 521-528), Âşar (s. 586-588), Âşir (s. 602-603), Âyan (s. 657-660) ve Âyise (s. 685-686) maddeleri Ali Himmet Berki imzasını taşımaktadır²⁸.

Tekaüde ayrıldığı 1950 senesinden itibaren yazı hayatına hız veren Ali Himmet Berki'nin *Adalet Dergisi*'ndeki yazılarına devam etmekle beraber başka dergilere de devamlı bir şekilde yazı verdiği ve bereketli bir yazı hayatını, ölümünden üç sene öncesine, 1973 senesine kadar devam ettirdiği görülmektedir. Bu arada bu yazı hayatının tam bir tespitinin yapılmadığına da işaret etmek gerekir.

1950 sonrasında *Ankara Barosu Dergisi* (1954, 1957-1958), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1959, 1969), *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* (1964, 1970-1971), *Hilâl* (1958-1959, 1963, 1964), *İslâm* (1956, 1958-1961), *Mukayeseli Hukuk Dergisi* (1957-1959), *Sebilürreşad* (1950), *Türk Yurdu* (1960) ve *Vakıflar* (1958, 1962, 1965, 1968-1969, 1973) dergilerinde çok kıymetli araştırmalarını neşretti.

B- Kitapları

Ali Himmet Berki'nin çok verimli bir kitap neşriyatı olmuştur. İmzasını taşıyan kitaplarının birincisinin bir Galâtat lügati olması dikkate değer bir keyfiyettir ve ismini büyük oğlu Osman Fâzıl'ın ismine izafeten koymuştu. *Fâzıl'ın Galâtât Defteri* (Samsun, Şems Matbaası, 1338, 91 s.) başlıklı bu eseri Amasya kadılığı vazifesinde iken yazdığı ilk kitabıdır ve "İfade-i meram" başlıklı takdimi (s. 3-4) 1 Mart 1334 (1918) tarihlidir. Az sayıdaki galâtât lügatleri arasında bulunan bu eserin araştırmalara da mevzu teşkil ettiğine bu vesile ile dikkati

²⁷ Bu yazılarının tam bir listesi için: Ejder Yılmaz-Tacar Çağlar, *Adalet Dergisi*-Dizin (1935-1979), Ankara, Adalet Bakanlığı Yayınları, 1980, 235 s.

²⁸ Ali Himmet Berki'nin makalelerinin eksik bir listesi Vakıflar hakkındaki yazılarını toplayan bir kitapta verilmiştir: Hüseyin Çınar (Haz.), *Vakıf Hukuku Yazıları*, Ankara, 2013, s. 37-42. Bu ansiklopedi maddeleri de listede eksiktir.

çekmek gerekir²⁹.

Ali Himmet Berki’nin hukuk, tarih ve İslâm sahasında çok zengin bir kitap neşriyatı olmuştur³⁰. Bu neşriyatın baskı tarihlerine göre ilk baskılarının bir sıralaması şöyle yapılabilir:

1- Hukuk Sahasındaki Kitapları

1.a- *Eski Hâdiselerde Tatbiki Lâzım Gelen İrs ve İntikal*, Ankara, Hapishane Matbaası, 1938, 188 s. Bu kitabın değişik isimle ikinci baskısı: *Miras ve Tatbikat*, İstanbul, Şirketimürettibiye Basımevi, 1947, 384 s. Geliştirilmiş ve kısmen değiştirilmiş üçüncü baskısı: *İslâm Hukukunda Feraiz ve İntikâl*, Ankara, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1954, 177 s.

1.b- *Vakıflar*, Ankara, Cihan Kitaphanesi, 1940, IX+328 s.

1.c- *Vakıflar*, Ankara, İkinci kitap, Nur Matbaası, 1950, 215 s.

1.ç- *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Ankara, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, 1948, 271 s.

1.d- *Tasarruf Hukuku Bakımından Dalyan ve Voli*, Ankara, İdeal Matbaası, 1953, 62+2 s.

1.e- *Hukuk Tarihinden İslâm Hukuku*, Ankara, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1955, 163 s.

1.f- *Sular Hukuku* (Sedat Çumralı ile), Ankara, Yeni Matbaa, 1959, 130 s.

1.g- *Mecelle*, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1959, XVI+ 316.

1.h- *Vasiyet ve Ölüme Bağlı Tasarruflar*, Ankara, Ege Matbaası, 1961, 170 s.

1.i- *İslâmda Şeriatında Kaza: Hüküm ve Hâkimlik ve Tevabii*, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1962, 90 s.

1.j- *Kanunâme-i Ticaret ve Zeyilleri* (Fikri ve Tekin Gürzumar ile), Ankara,

²⁹ Ekmeleddin İhsan (*agm*, s. 3) bu kitabın künyesini vermemiştir. Bu ilk kitabı dil çalışmalarında kullanılmıştır: Zuhal Kültürel, *Galatât Sözlükleri*, İstanbul, Simurg, 2008, 325 s.

³⁰ Bu neşriyatının listesi için faydaladığımız yazılar: Ekmeleddin İhsan, *agm*, s. 3-6; Kitap ve makalelerinin tasnifli bir listesi için: Ahmet Hamdi Furat, “Ali Himmet Berki (1882-1976)”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 6 (2005), s. 505-513; Hüseyin Çınar, “Ali Himmet Berki’nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri”, Ali Himmet Berki, *Vakıf Hukuku Yazıları* içinde, Ankara, 2013, s. 26-36.

Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1962, 276 s.

1.k- *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*, Ankara, Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, 1966, 61 s.

Ali Himmet'in eserleri hakkında ifade edilmesi gereken başka husus ise halen kıymetli bir hukuk lügati olma vasfını muhafaza eden *Türk Hukuk Lügati* (Ankara, 1944, s. XI, XIII) heyetinde çalışmasıdır. Bu lüğatin İslâm hukuku ıstılahlarını tespit eden ve bunların mânâlarını veren beş kişilik heyete dahil olmasına işaret etmek gerekir. Bu heyetin reisi Ebululâ Mardin, diğer âzâları ise Temyiz âzâsından Mehmet Gönenli, eski Darülfünun müderrislerinden Mehmet Şevket Yunt ve İstanbul Müftülüğü müsevvitlerinden Ömer Nasuhi Bilmen idi. Meselâ bu lüğatin Kur'an maddesinin kendisinin kaleminden çıktığı, Kur'an hakkındaki kitabı ile mukayese edildiğinde, kolayca anlaşılmaktadır.

2- İslâm Hakkındaki Kitapları

Ali Himmet Berki'nin İslâm hakkında üç kitabı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi dostu Osman Keskiöglü ile beraber yazdığı *Hatemü'l-Enbiyâ Hazret-i Muhammed ve Hayatı* (I. Kitap: Mekke Devri, Ankara, 1959, 192 s.; II. Kitap: Medine Devri, Ankara, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1960, 193-440 s.) başlıklı eseridir. İki kitaptan oluşan bu kitabın ikinci cildinin basıldığı sene (1960) aynı zamanda tek kitap hâlinde ikinci baskısı da yapılmıştı.

Bu kitap yeni harflerle basılan ve en hacimli olan ilk siyer kitabı olarak tatlı ve açık bir üslup ile yazılmıştır ve basıldığı andan itibaren büyük bir alâka görmüş ve zevkle okunmuştur. Günümüzde de Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında, mevcudu tükendikçe, basılmaktadır. En çok basılan kitabıdır. Bu kitabının son baskısı 2013 senesinde yapılmıştır.

Ali Himmet Berki'nin hakkındaki yazılara, her nedense, girmeyen bir kitabı *Kur'an* (Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1963, 99 s.) hakkındadır. Kur'an hakkındaki bu eseri en az bulunan ve dikkati çekmeyen eseridir.

İslâm hakkındaki üçüncü ve son eseri ise önce *Ahlâka Ait 239 Hadis-Tercüme ve İzahı* (Ankara, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1968, 208 s.) daha sonra ise *250 Hadis* (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1972, 208 s.) ismiyle basıldı. Bu kitabı da en çok basılan ikinci eseridir. Bu kitabı aynı zamanda imzasını taşıyan kitaplarının sonuncusudur. Daha sonra herhangi bir kitap neşretmemiştir.

3- Tarihe Dair Kitapları

Hiç şüphesiz aynı zamanda kararlı bir tarih okuyucusu olan Ali Himmet bu sahada da, bir hukukçu nokta-i nazarından, Fatih Sultan Mehmet hakkında bir araştırma yapmış ve İstanbul’un fethinin 500. Yıldönümünde bu kitabını neşr etmiştir. *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih-i Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı* (İstanbul, Kutulmuş Basımevi, 1953, 157 s.) başlıklı bu eseri Fatih’in hukuk sahasındaki tedvin çalışmalarına olan hayranlığının bir delili olarak görülebilir. Bu kitabı Arapçaya çevrilmiş ve basılmıştır.

4- Hukuk Araştırmalarının Hususiyetleri

Ali Himmet Berki, Türk Hukuk Tarihinin en temiz ve çalışkan isimlerinin başında gelmektedir. Kendisiyle mukayese edilebilecek ikinci bir isim bulmak zordur. Bu bakımdan hem tatbikatı bilen ve hem de Osmanlı ve Cumhuriyet devri Türk Hukukunu bilen bir hukuk âlimi olarak yazdığı kitapları ve makaleleri ile en büyük katkıyı yapan şahsiyet olarak dikkati çekmektedir. Bir hukuk sisteminden başka bir hukuk sistemine intikâle katkıda bulunan ilk isim de yine Ali Himmet Berki’dir³¹. Cumhuriyet devrinde hukuk sahasında Garp hukuku mevzuatı hakkında doğrudan bir tavır aldığı veya bir muhalif görüş ifade ettiği dikkati çekmemektedir. Buna dair bir yazısına rastlanmamıştır. Ancak kendisi İslâm ve Osmanlı hukukuna dair yazdığı makaleleri ve kitaplarıyla İslâm ve Osmanlı hukukunun değerini dolayısıyla ve eserleriyle daha sağlam bir şekilde müdafaa etmiş ve kâdim hukukumuzun çağı kapanmamış bir hukuk olduğunu ve temel kaidelerinin hukuk hayatımızda halâ yaşayan kaideler olduğunu göstermiştir.

Diğer taraftan İslâm hakkında yazdığı ve çok alâka gördüğü eserleriyle dinî neşriyata da çok kıymetli katkılarda bulunduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca, pek az kitabı hariç, bütün eserlerini kendisi bastırıp dağıtmış ve bu hususta büyük zahmetlere katlanmıştır.

Ali Himmet Berki, hiç şüphesiz, eserleri ile daima yaşayacak ve rahmetle yâd edilecek çok kıymetli ve en çalışkan hukukçumuzdur.

³¹ Bu yorumlar için: Ahmet Hamdi Furat, *agm*, s. 514; Hüseyin Çınar, *age*, s. 25-26.

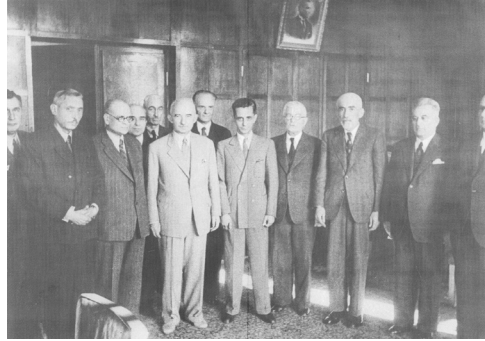
Ali Himmet Berki, kırklı yaşlarında.

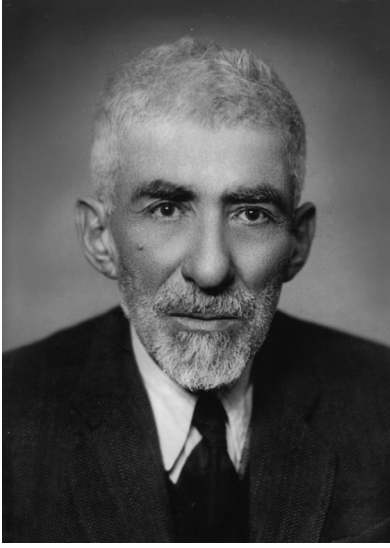
Ali Himmet Berki, beş çocuğu ile birlikte (altıncısı henüz doğmamış.) Üstte soldan sağa: Mehmet Şakir, Osman Fazıl, Ahmet Saadettin. Yanında kızları Hundi İzgü ve Sadiye Berki. (1920'lerin sonu).

Ali Himmet Berki, beş çocuğu ile birlikte (altıncısı henüz doğmamış.) Üstte soldan sağa: Mehmet Şakir, Osman Fazıl, Ahmet Saadettin. Yanında kızları Hundi İzgü ve Sadiye Berki. (1920'lerin sonu).

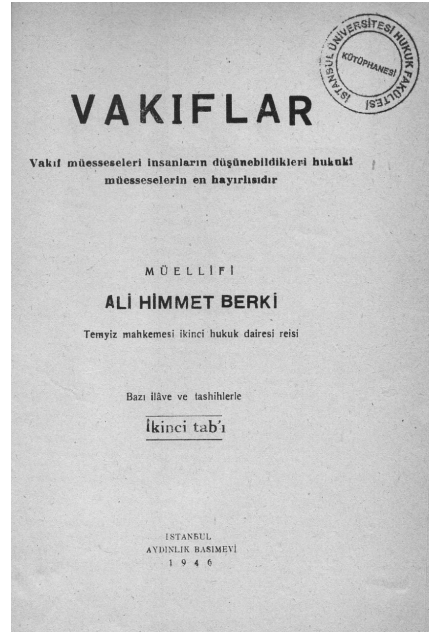
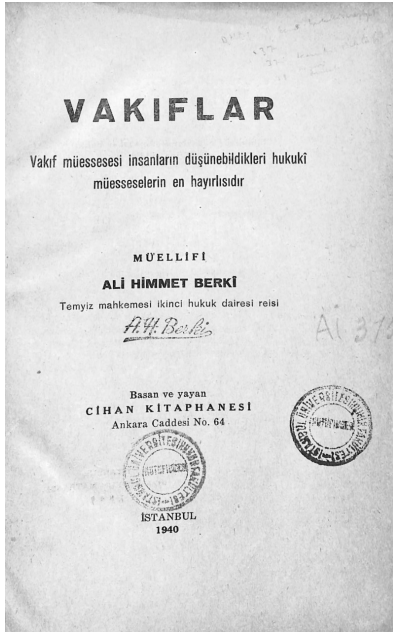
Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Halil Özyörük başkanlığı döneminde Yargıtay'a yaptığı ziyaret sırasında çekilmiş bir fotoğraf.

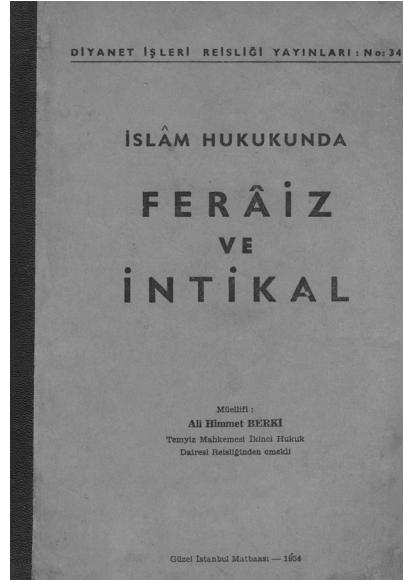
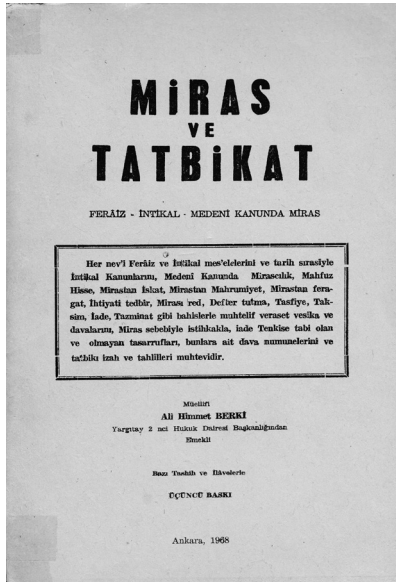
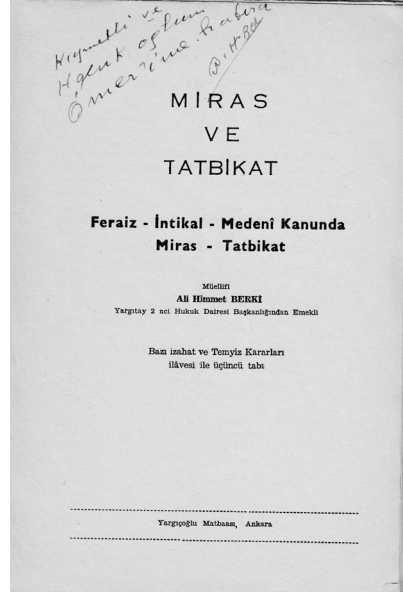
Emekli olup avukatlık yaptığı dönemden bir fotoğraf.

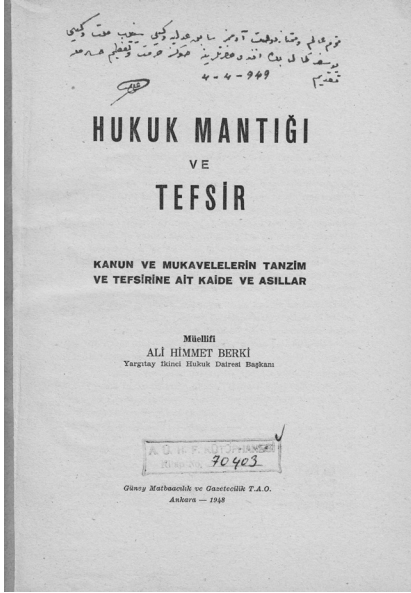

İbradılı Ali Himmet Efendi adına düzenlenmiş, 9 Şabân 1327 tarihli (26 Ağustos 1909), âliyü'l-âlâ dereceli Mekteb-i Kudât şهادetnâmesi/mezunîyet rüusu.

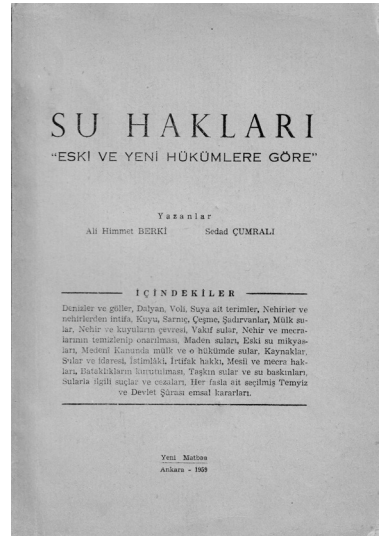
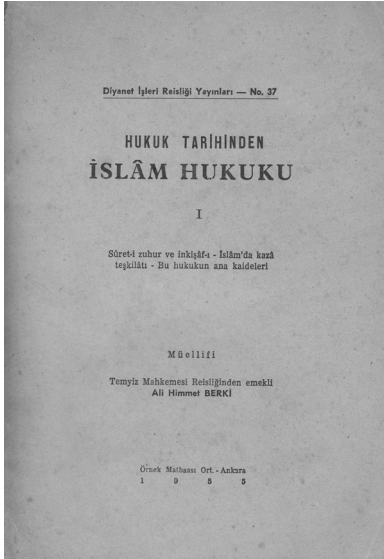
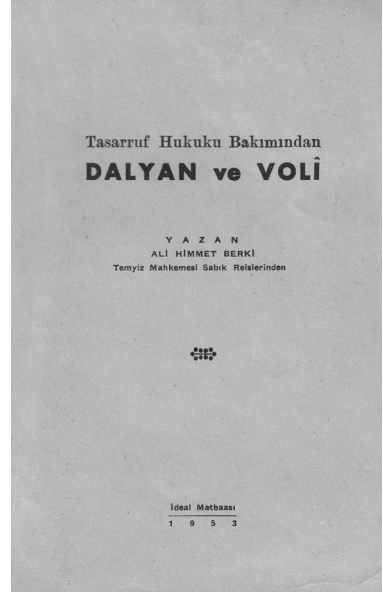

Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.

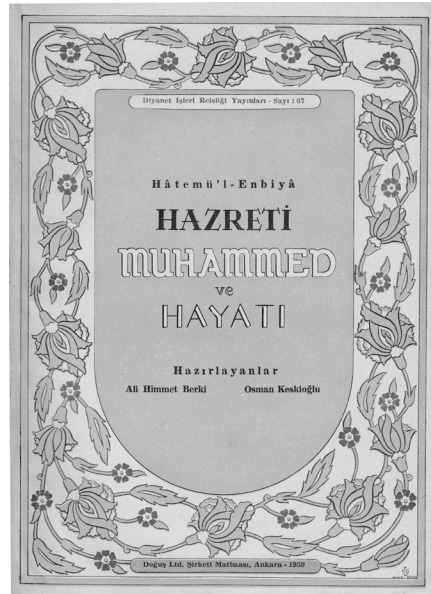
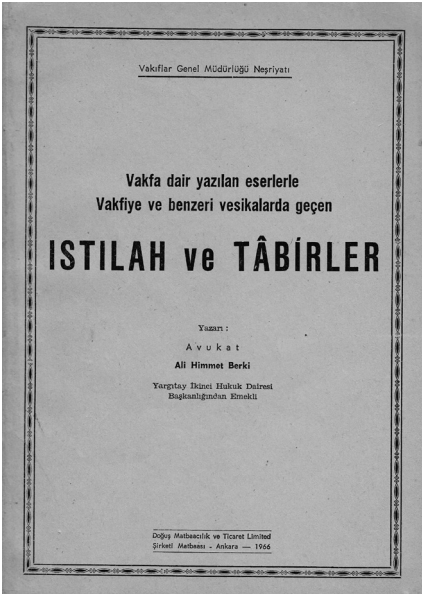
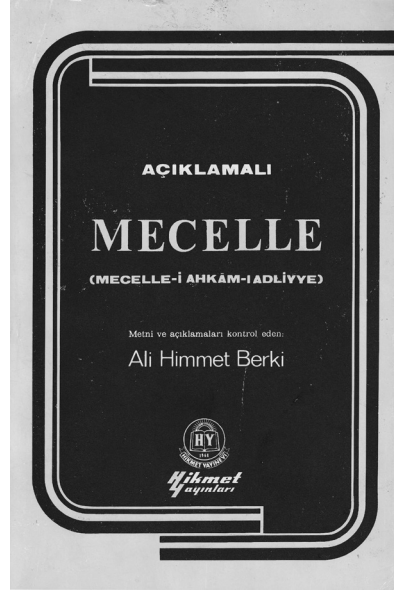
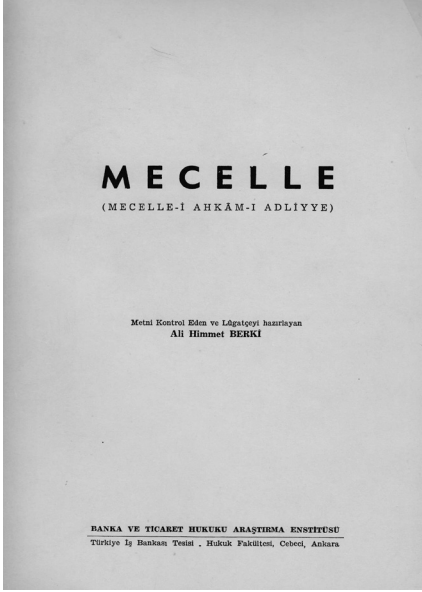

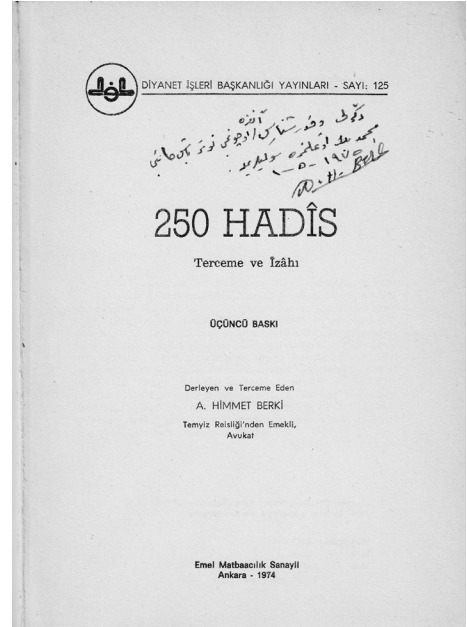
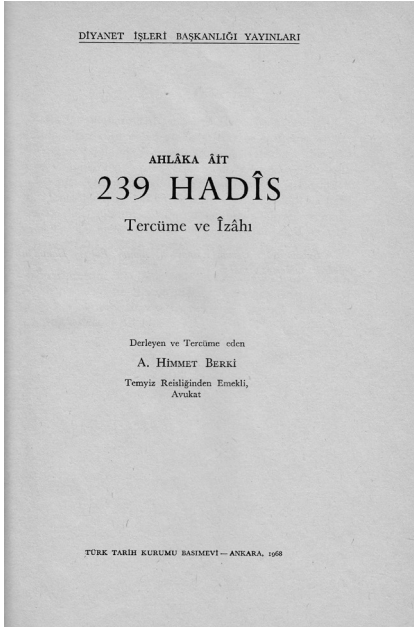
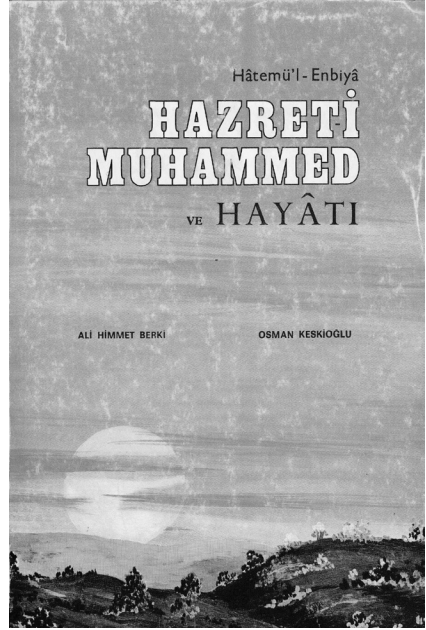
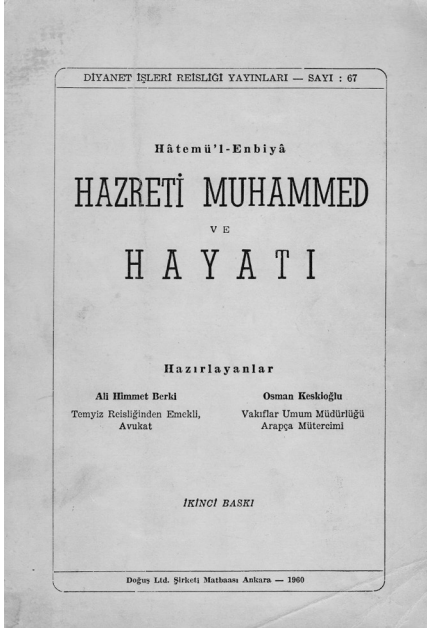
"Muhterem alim ve devlet adamımız sabık Adliye vekili Sinop milletvekili Yusuf Kemal Beyefendi hazretlerine sonsuz hürmet ve ta'zim hislerimle takdim. 4-4-[1]949. Ali Himmet.

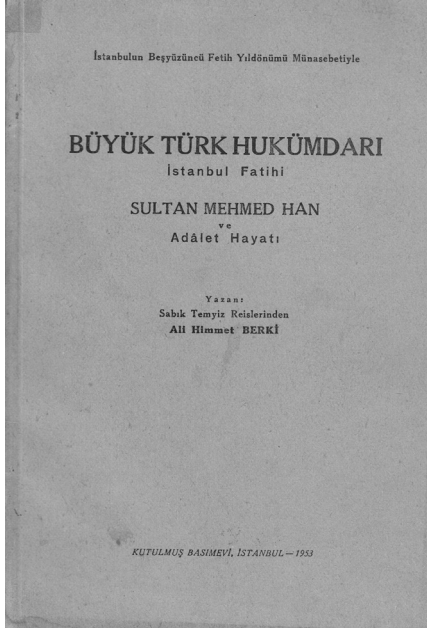
Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.

Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.

“Değerli ve kadirşinas Ankara Üçüncü noter başkâtibi Mehmed Bey oğlumuza sevgilerimle. 1-5-1975. A.H.Berki”

Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.

ŞAKİR BERKİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Dedesi Osman Efendi ile babası Ali Himmet Berki'nin yolundan giderek hukuk mesleğini seçmiş olan Şakir Berki kitapları ve yazılarıyla Türk hukuk ilmine kıymetli katkılarda bulunmuş bir hukuk âlimidir ve eserleri dolayısıyla ve temiz şahsiyetiyle hâlen hatırlanmaktadır ve daima hatırlanacaktır. Hayatı hakkındaki bilgilerin ise hukuka hizmetleriyle mütenasip olmadığı açıktır. Bu itibarla hakkında daha fazla bilgi verilmelidir kanaatiyle bu yazı kaleme alınmıştır³².

1- Ailesi, Doğumu, Evliliği, Çocukları ve Ölümü

Mehmet Şakir Berki, Cumhuriyet devrinin en velût ve âlim hukukçularından biri ve belki de birincisi Ali Himmet Berki'nin üç oğlundan ikincisi olarak Tokat'ta 13 Mart 1915 tarihinde dünyaya geldi³³. Esasen dedesi Osman Efendi de kadılık yapmıştı. Bu esnada babası Tokat kadısı vazifesinde bulunuyordu. Annesi ise Tokatlı ünlü müderris ve babasının kayınpederi olan Mehmet Şakir Efendi'nin kızı Ayşe Hanım (?-8 Kasım 1978) idi. Bu vesile ile de kendisine de anne dedesinin ismi Mehmet Şakir³⁴ verilmiş ise de Şakir Berki ismini kullanmış ve bu isimle tanınmıştır.

Şakir Berki, Meryem- Hâfız çiftinin kızı Gülsüm Malike Doğancı (Malatya, 28 Nisan 1922 - 21 Haziran 2011) hanım ile evlendi ve bu evliliğinden Ali Selçuk (Ankara, 5 Haziran 1947) ve Ömer (Ankara, 15 Şubat 1951) isimli iki oğlu oldu. Her iki oğlu da hukuk mesleğini seçtiler ve Ankara Hukuk Fakültesi'nden muzun oldular ve bu şekilde aynı zamanda ailenin dördüncü nesil hukukçuları oldular.

Şakir Berki, 13 Eylül 1988 tarihinde, yetmiş üç yaşında, Ankara'da hayata veda etti ve yine bu şehirde ahirete uğurlandı.

³² Bu yazımızı oğulları Ali Selçuk ve Ömer Berki Beylerin temin ettiği dosyasına ve evraklara dayanarak yazabildik. Ayrıca merhumun bazı resimlerini de lûtfettiler. Kendilerine minnettarım. Yardımları olmasaydı bu yazıyı yazma imkânını bulamazdık.

³³ Nüfus kaydının Akseki'de olması yanılmaya sebep olmaktadır. Burada doğduğunu yazan kaynaklar (Ahmet Mumcu, Oya Fişekçi) olmuştur.

³⁴ Fatih dersiâmlarından Mehmet Şakir Efendi (Tokat, 1869 - İstanbul, 1 Şubat 1913) hakkında bilgi için: *Mir'at-ı Memurîn-i Sicill-i Osmaniye*, İstanbul, 1325, C. 1, s. 10-11; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul, 1996, C. 3, s. 339.

2- Tahsil Hayatı

Şakir Berki, babası Ali Himmeth Berki'nin Temyiz Mahkemesi'ndeki vazifesi dolayısıyla tahsil hayatının ilk senelerini Eskişehir'de geçirdi. Mahkeme, 17 Kasım 1925-10 Haziran 1935 devresinde Eskişehir'de bulunmuştu. İlk mektebi Eskişehir'deki Malhatun İlk Mektebi'nde (1927) ikmâl etti. Bunu takiben yine bu şehirde orta (1931) ve lise tahsilini (1935) yaptı³⁵.

Şakir Berki, 1939 senesinde Ankara Hukuk Fakültesi'nin o zamanlar üç senelik tedrisatını bitirerek mezun oldu. Bir sene önce de ağabeyi Osman Fâzıl Berki (Tokat, 1912 - Ankara, 24 Kasım 1980) bu fakülteyi bitirmiştir. Kendisinden beş sene sonra da küçük kardeşi Sadeddin (Tokat, 1917 - Yalova, 4 Temmuz 1996) aynı fakülteden mezun olmuştu. Böylece hukukçu bir dedenin torunu ve yine hukukçu bir babanın üç oğlu da aynı mesleğin mensubu olmuştu. Ailenin hukukçuluk geleneği Şakir Berki'nin iki oğlunun, Ali (1947) ve Ömer (15 Şubat 1951) Beylerin de aynı fakülteden mezun olmalarıyla devam etmişti³⁶.

Şakir Berki, hukuk tahsiline yurt dışında devam etti ve İçişleri Bakanlığı'nda çalışırken İsviçre'ye bir sene için (8 Haziran 1943) gönderildi. Buradan II. Dünya Harbi yüzünden dönemediği için 24 Haziran 1944 tarihinde müstafî addedildi. Kendi imkânları ile iki sene daha kalarak Fribourg Üniversitesi'nde lisansını (29 Mayıs 1945) ve hukuk doktorasını ikmâl (27 Mayıs 1946) muvaffak oldu ve Türkiye'ye döndü. Doktora tezinin mevzuu "Türk Devletler Hukukunda Gayrı Meşru Çocukların Tâbiyeti" idi. Fransızca biliyordu ve daha sonra meslek hayatı esnasında Almanca öğrenmişti³⁷.

3- Meslek Hayatı

Hemen ifade etmek gerekirse Şakir Berki'nin meslek hayatı yazılmamış bir destan gibidir ve lekesiz bir hikâyesi bulunmaktadır. Aşkî sadece ilimdi ve

³⁵ Şakir Berki'nin verdiği bilgilere dayanarak yazılan kısa hayat hikâyesi için: *Türk Sivil İlim Adamları Rehberi*, Ankara, 1957, s. 65; Osman Nebioğlu, *Türkiye'de Kim Kimdir Ansiklopedisi*, İstanbul, 1961-1962, s. 145.

³⁶ Berki ailesinden beş kişinin mezuniyet seneleri için: *Ankara Hukuk Fakültesi ve Mezunları*, Ankara, 1998, s. 61, 65, 84, 216, 232.

³⁷ Osman Nebioğlu, *age*, s. 145. Oya Fişekçi, Fransızca ve İngilizce bildiğini yazmaktadır: *Kuruluşunun 50. Yılı Dolayısıyla Ankara Hukuk Fakültesi Öğretim Üye ve Yardımcıları Bibliyografyası 1925-1975*, Ankara, 1977, s. 67.

geride büyük hizmetleri, makale ve kitap hâlinde hâlâ zevkle okunmakta olan eserler bırakmıştır.

A- İçişleri Bakanlığı

Şakir Berki’nin, fakülteden mezuniyetini takiben, ilk memuriyeti İçişleri Bakanlığı’nda tayin edildiği maiyet memurluğu (1 Kasım 1939) oldu. Burada iken askerlik vazifesini (1 Kasım 1940-30 Aralık 1942) ifa etti. 27 Mart 1943’de yeniden vazifesinin başına döndü. Bir sene müddetle İsviçre’ye gönderilmiş (8 Haziran 1943) ise de Harp dolayısıyla dönemediği için müstafi (24 Haziran 1944) sayılmıştı. Burada iki sene daha kalmış, hukuk lisansını tamamlamış ve doktoraasını vermek imkânını bulmuştu. 30 Eylül 1946’da tekrar İçişleri Bakanlığı’nda vazifesine başlayan Şakir Berki bu defa kitaplık memuru olarak tayin edilmişti.

Bu defa bir seneyi doldurmadan Ankara Hukuk Fakültesi’nde Roma Hukuku asistanı adayı olarak 8 Nisan 1947’de tayin edildi ve 25 Nisan 1947’de fiilen vazifesine başlayarak fiilen ilim hayatına girmiş oldu.

B- Ankara Hukuk Fakültesi Seneleri

Şakir Berki, Ankara Hukuk Fakültesi’nde çok verimli bir hocalık ve yazı hayatı geçirdi. Yazılar yazdı ve kitap hâlinde hukuka, hukuk tarihine ve İslâm hukuku ve tarihine dair kitaplar neşretti. Yazı hayatı bakımından gerçekten de verimli bir hukuk adamıydı ve Türkiye’nin hukuk meselelerine dair daima canlı ve fâsılasız bir alâkaya sahipti. Bu bakımdan babası Ali Himmet Berki’nin yolundan gittiğini söylemek mümkün olmaktadır. Ancak hukuk sahasının daha değişik sahalarına dair çok çeşitli kitaplar yazmış olduğuna işaret etmek gerekir. Bu bakımdan Ankara Hukuk Fakültesi’nin en çalışkan ve velût hocası olduğu da dikkati çekmektedir.

Şakir Berki’nin 1947 Ağustos ayı içinde Adalet Bakanlığı’nda yargıç imtihanını kazandığı ve burada yargıç adayı olarak vazifeye başladığı ve çok geçmeden bu yeni vazifeye nakilden vazgeçtiğine dair (19 Eylül 1947) dilekçe verdiğine de bu meyanda işaret etmek gerekir.

Bir sene sonra asaletinin tasdikini talep eden dilekçesi (25 Mart 1948) üzerine kürsü hocası Vasfi Raşit Sevig tarafından *“Ehliyetinin, talebini tervice imkân verdiğini saygılarımla arz ederim. Mümaileyhin bir de güzel Roma Hukuku*

kitabı vücade getirmiş olduğunu arz ederim” yolundaki mütalâası üzerine 15 Nisan 1948 tarihinde asaleti tasdik olunmuştu. *Roma Hukuku* kitabını ikmâl etmiş ise de ancak 1949 senesinde basılabilmişti.

Şakir Berki’nin üniversite hayatındaki bazı değişiklik arzularını anlamak mümkün olmamıştır. Bunlardan birincisi Roma Hukuku Kürsüsü’nden Medenî Hukuk kürsüsüne geçmek için müracaat etmesidir. Nitekim Yönetim Kurulu’nun 9 Ekim 1948 tarihli kararı üzerine bu durum Fakülte tarafından 20 Ekim’de Rektörlük makamına bildirilmiş ve bu talebi 28 Ekim 1948 tarih ve 702 sayılı yazı ile tasdik olunmuştu.

30 Mart 1948’de Devletler Hususî Hukuku doçentlik imtihanına girebilmek için müracaat eden Şakir Berki’nin maaşı 24 Kasım 1948 tarihinde Ankara Üniversitesi rektörü Enver Ziya Karal’ın imzasıyla 35 (100 tl) göstergeden 40’a (120 tl) yükseltildi.

Doçentlik için önce İstanbul Hukuk Fakültesi’nde Samim Gönensay, Süheyye Derbil ve Hıfzı Timur’dan müteşekkil bir heyet tarafından Fransızca’dan Türkçe’ye ve Türkçe’den Fransızca’ya imtihana girdi (15 Mayıs 1950) ve başardı. Bunu takiben Ord. Prof. Muammer Raşit Sevig, Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay, Prof. Dr. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, Prof. Hikmet Belbez ve Prof. Abdülhak Kemal Yörük’ten müteşekkil jüri İstanbul Hukuk Fakültesi’nde, saat 12’de toplanmış ve jüri başkanlığına oy birliğiyle Ord. Prof. M. R. Sevig seçilmiş ve tez raporlarının 30 Eylül 1950 tarihine kadar teslimine ve 9 Ekim 1950 tarihinde saat 11’de tekrar İstanbul Hukuk Fakültesi’nde toplanarak raporlar üzerinde gerekli görüşmelerinin yapılmasına karar verilmişti. Bu karara gereğince jüri zikredilen tarihte toplanmış ve Devletlerarası Hususi Hukuku sahasına dair “Türk Devletler Hususî Hukukunda Evlenmenin Aslî Şartlarından Doğan Kanun İhtilâfları” başlıklı tezine dair raporlar üzerinde müzakereler cereyan etmiş ve Prof. Hikmet Belbez raportör tayin edilerek 28 Ekim 1950 tarihinde saat 11:30’da tekrar toplanma kararı alınmıştı.

Tezin ittifakla kabul edilmesinden sonra kolokyumun 11 Kasım 1950 tarihinde saat 11’de yine İstanbul Hukuk Fakültesi’nde yapılma kararı verilmiş ve durum 2 Kasım 1950 tarihli bir yazı ile Ankara Hukuk Fakültesi dekanlığına bildirilmişti.

11 Kasım 1950 Cumartesi günü imtihan zikredilen jüri tarafından icra edilmişti. Önce Üniversite Doçentlik Yönetmeliği gereğince (m. 23-a) kendisine eski bir metin (Lâtince) verilmiş ve bunu okuyup anlayabildiği tespit edilmişti.

Daha sonra kendisine (m. 23-b) Danıştay Genel Kurulu’nun bir kararı verilerek bunun hakkında bir rapor yazması talep edilmiş ve raporu jüri tarafından kâfi görülmüştü. Bundan sonra yönetmelik gereği kollokyum safhasına geçilmiş ve 1,5 saat müddetince jüri tarafından yönetmelik gereği 1,5 saat ayrı ayrı sualler sorularak talip olduğu bilim dalına dair vukufu yoklanmış ve bu safhada da başarılı olduğu kendisine tebliğ olunmuştu. Yönetmeliğin 28. maddesi gereğince deneme dersi için teklif ettiği altı konudan “Türk Hukukunda Tâbiyetin Ziyat ve Neticeleri” başlıklı konu deneme dersi olarak seçilmiş ve 15 Kasım 1950 Çarşamba günü saat 14.30’da deneme dersini vermesi hususu ittifakla karar altına alınmış ve kendisine bildirilmişti. Bu tarihte 45 dakikalık bir ders müddetinde bu dersini başarı ile vermiş ve Medenî Hukuk Doçentliğine tayinine hak kazandığı jüri tarafından oy birliğiyle kabul edilmişti.

Şakir Berki’nin sadece doçentlik unvanına lâyık görülmesi bahis mevzuu olmamıştı. Bu meyanda jüri kendisinin ilmî araştırmaları hakkında da bir değerlendirme yapmış ve âdeti kendisine bir mükâfat beratı vermişti. *“Adayın ilmî çalışmaları üzerinde durulmuş ve kendisinin asistanlık devresinden evvel yazmış olduğu doktora tezi ve doçentlik için hazırladığı doçentlik tezinden maada muhtelif ilim dergilerinde Türkçe ve Fransızca makaleler yazdığı, bundan başka Roma Hukuku ve Tatbikî Devlet Hususî Hukuku adlı iki kitap neşir eylediği görülmüş ve tedkik edilen bütün bu eserlerin ciddî ilim çalışmaları neticesinde meydana getirildiği anlaşılmıştır”* hükmüne ilâveten *“asistanlığı zamanında Fakültede yanında çalıştığı Profesörlerin nezareti altında vazifesine iyi surette devam eylediği”* yine Jüri tarafından tescil edilmişti.

Zorlu ve başarılı geçen imtihanları başaran Şakir Berki, nihayet 15 Aralık 1951 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tasdikiyle Medeni Hukuk Kürsüsü doçentliğine tayin edilmişti. Bu devrede de bir taraftan derslerini verdi. Bu meyanda ikinci bir yabancı lisan öğrenmek için önce İngilizce öğrenmeye başlamış ve İngiltere’ye gitmek ve Anglo-Sakson hukukunu tedkik etmek için bir dilekçe (31 Ekim 1952) vermiş ise de bu mümkün olmamıştı. Daha sonra Almanca öğrenmeye başlamış, bilgi ve görgüsünü artırmak için bu ülkeye gitmek arzusunu ifade eden bir dilekçe (28 Ocak 1953) vermişti. Kürsü hocası Vasfi Raşit’in mülâhazası ise Alman Medeni Hukukunun ve toprak rejiminin tatbiki üzerinde tedkikatta bulunmasının pek faydalı olacağı yolunda olmuştu. Hocası tarafından daima teşvik görmesi dikkati çeken bir seviyede olmuştu. 1953-1954 senesinde Almanya’da mesaisine devam etti ve bu arada Almanca’yı öğrenerek

dönüşte profesörlük için ikinci yabancı lisan imtihanını bu lisandan verdi. Bu arada kısa bir müddet yaptığı avukatlıktan vazgeçtiğini de Fakülte Dekanlığı'na bildirerek (24 Aralık 1955) yeniden üniversite tazminatının verilmesi gerektiğini bildirdi.

Şakir Berki, doçentlikten altı sene sonra 1956 senesinin ilk ayında (20 Ocak) verdiği raporda 1950'den beri yaptığı çalışmaların bir tespitini yaparak, açık bir talepte bulunmaksızın, profesörlük müddetini ikmâl ettiğini hatırlattı:

"1950 yılında eylemli olarak doçentliğe tayin edildim Bu senenin ikinci sömestrinde Ord. Prof. Ahmet Esat Arsebük'le çalıştım. Ve ikinci sınıfta Borçların hususi hükümlerini anlattım. Ord. Prof. Vasfi Raşid Sevig ve Prof. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'nun idaresinde ikinci sınıfta iki seneden beri Borçların umumi hükümlerini ve dördüncü sınıfta da toprak hukukunu okutmaktayım. Roma asistanlığım ve asistanlık devresinde yazmış olduğum 333 sahifelik Roma kitabı da nazara alınarak Roma hukuku profesörü Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'nun gaybubetinde Roma hukuku derslerini anlattım ve arz edilen diğer dersler de dahil Roma hukukundan müstakilen imtihanlar yaptım. Asistanlık devresinde yazdığım Roma Hukuku ve Tatbiki Devletler Hususî Hukuku kitapları ile makaleler müstesna, meslek hayatımda şimdiye kadar yapabildiğim neşriyat listesi ilişik olarak takdim kılınmıştır. Keyfiyeti muhtıra kabilinden saygılarımla arz ederim".

Bu muhtırasına sadece doçentlik devresinde yaptığı kitap ve makale şeklindeki neşriyatın ve baskıda bulunan makalelerinin listesi gerçekten de hayranlık uyandıracak bir keyfi ve kemmî zenginliğe sahipti. Türkçe ve Fransızca neşriyatının listesi çalışkanlık derecesini ilk bakışta göstermekteydi. Profesör namzedi pek az doçentin böyle bir neşriyat listesine sahip olduğuna dikkate almak gerekir. Doçentlik (1950-1956) devresinde iki kitap ve ilmî mecmualarda Türkçe ve Fransızca ilmî makale neşretmişti.

Böylece başlayan profesörlük muameleleri gereği önce ikinci yabancı lisanı olan Almanca'dan imtihana girdi (13 Ocak 1956) ve "*Almanca'dan araştırma ve inceleme yapabilecek yeterlikte bulunduğu ittifakla*" jüri tarafından karar verildi³⁸. Keza aynı jüri tarafından maddeler hâlinde yazılan rapor aynı zamanda Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki meslek ahlâkını göstermesi bakımından mühim maddeler ihtiva etmekle beraber aynı zamanda Şakir Berki'nin meslek hayatını da bir kere daha tartmakta ve hakkını teslim etmektedir:

"Doçent Şakir Berki 1950 senesinden itibaren Medeni Hukuk kürsüsünde Ord. Profesör Ahmet Esat Arsebük, Vasfi Raşit Sevig ve Profesör Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'nun idaresinde

³⁸ Jüri, Ord. Prof. Vasfi Raşit Sevig, Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay, Prof. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, Prof. Hikmet Belbez ve Prof. Kemal Gürsoy'dan teşkil olunmuştu.

çalışmış, bu tarihten bugüne kadar Medeni Hukuk, Mukayeseli Hukuk ve Toprak Hukukundan müstakilen imtihanlar icra etmiş, sabık Roma Hukuku asistanlığı ile asistanlık devresinde yazmış olduğu 333 sahifelik *Roma Hukuku* kitabı da nazara alınarak Roma Hukuku profesörü Hüseyin Cahit Oğuzoğlu’nun gaybubetinde ona niyabeten Roma Hukuku derslerini okutmuş ve imtihanlarını yapmıştır”.

“1953 yılında Fakülte tarafından Almanya’ya gönderilmiş ilmî ve lisan bakımından görgüsünü artırmaya gayret etmiş ve *bu arada Almanya’da* ‘Alman- İsviçre ve Türk Medeni kanunlarında Evlât Edinme ve Gayri Sahih Nesep’ unvanlı cem’an 90 sahifelik mukayeseli iki etüd hazırlamıştır. Bu etüdlerin tabedilmek üzere Fakülte Yayın Komisyonuna tevdi edilmiş olduğu bi’t-tahkik anlaşılmıştır”.

“1954 yılında Almanya’dan dönerek Medeni Hukuk imtihanlarını müstakilen yapmış ve bu seneden beri Fakültenin ikinci sınıfında Borçların Umumî Hükümleri ile dördüncü sınıfında Toprak Hukuku ve Yaşayan Eski Hukuk derslerini okutmakta bulunmuş ve bu suretle bir Doçentten tedris bakımından istenebilen vazifeleri başarmaya muvaffak olmuştur”.

Nihayet Şakir Berki’nin profesörlüğe tayini hakkında *Resmî Gazete’de*³⁹ karar-nâmesi çıkmıştır:

“1- Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Kürsüsü Profesörlüğüne, 4936 sayılı kanunun 28 inci maddesine göre, Fakülte Profesörler Kurulunca seçilmiş, Senatoca uygun görülmüş olan aynı kürsü Doçenti Şakir Berki’nin tâyini tensip edilmiştir. 2- Bu kararın icrasına Maarif Vekili memurdur. 27/2/1956”.

Bu karar-nâme üzerine Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hikmet Birand tarafından 6 Mart 1956 tarihli yazı ile karar-nâme Ankara Hukuk Fakültesi’ne gönderilmişti. Rektör Birand, aynı yazıda “tebrik ve başarı dileklerinin profesöre iblâğını ve işe başladığı tarihin bildirilmesini” saygılarıyla rica etmekteydi.

Bu unvana jürinin raporlarından taştan medhiyeler ile nail olan Şakir Berki, yine aynı hızla, gerek telif ve gerek ders mesaisine devam ediyordu. Bu arada mesaisine devam ederken kısmî yüz felci geçirdi ve raporunun bitmesine rağmen henüz iyileşemediğini Fakülte idaresine bildirmek (13 Aralık 1957) zorunda kaldı. Bu tarihten sonra da 25 gün müddetle rapor verildi.

Şakir Berki, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi’nde İslâm Hukuku dersleri verdi. İslâm Hukuku hakkındaki dersleri Ankara dışında da devam etti ve 1965 yazında İstanbul’da Yüksek İslâm Enstitüsü’nde İslâm Hukuku Dersleri vermesi için, İmam-Hatip Okulu öğretmenlerine verilen kurslara (5-24 Temmuz) hoca olarak gönderildi. Bu meyanda İslâm Hukuku hakkındaki

³⁹ Nu. 9259 (15 Mart 1956), s. 1.

kitabının da iki defa (İslâm Hususî Hukukunun Ana Prensipleri- Kur'an'da Hukuk, Ankara, 1956, 1962) basıldığını hatırlamak gerekir.

Avrupa'da, Almanya'da ve İsviçre'de, araştırma ve meslekî çalışmalar yapmak için altı aylığına izin isteyen Şakir Berki'ye bu izin Üniversite Senatosu'nun 29 Haziran 1965 tarihli toplantısında verilmişti. Kendisi bu izne Aralık sonunda başlamak kararını almıştı. Üçüncü sınıfta, tek numaralı talebelere okuttuğu Aynî Haklar dersini kendi yerine vermesi Doç. Dr. Yılmaz Ergenekon'dan; yine aynı sınıftaki çift numaralı öğrencilere Borçların Hususî Hükümleri dersini vermesi ise Doç. Dr. Turgut Akıntürk'ten talep edilmişti. Toprak Hukuku derslerini ise kendisi dönünceye kadar Doç. Burhan Gürdoğan verecekti⁴⁰.

Almanya'ya giden Şakir Berki dört ayın sonunda yaptığı araştırmaların sonunda 40 daktilo sayfası araştırma yazdığını bildirmiş (7 Mayıs 1966) ve bu arada sıhhi durumundan dolayı senelik izni hakkında da “*senelik iznimi Haziran ayında Türkiye'de geçirmek istiyorum. Biraz da tansiyon düşüklüğü sebebiyle işbu talebin is'afı için icab eden muamelenin yapılmasını delâletlerinize saygı ile arz ederim*” ifadesiyle durumunu bildirmişti. 1976 yazında, refikasıyla beraber, yurt dışına çıkmak için pasaport muamelelerini yaptıran Şakir Berki, sonbaharda dönüşünü takiben İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi'ndeki derslerine, Danıştay'da açtığı dâvâyı kazanması üzerine, dönmüştü ama kendisine verilen dersler Medenî Hukuk ve Borçlar Hukuku dersleri olmuştu⁴¹.

Şakir Berki'nin hangi duygular içinde bulunduğunu ve sebeplerini bilemediğimiz bir şekilde, 10 Ekim 1977 tarihinde tam 30 senedir içinde bulunmakta olduğu öğretim üyeliğinden emekliye ayrılmak için dilekçe vermesi dikkati değer bir keyfiyettir. Ancak bu dilekçesi üzerine bir hafta sonra verilen şerh “işleme konmayacaktır” şeklinde olmuştu. Nihayet 2 Aralık 1981 tarihinde, kendi isteği üzerine, altmış altı yaşında emekli ayrıldı.

C- Harbiye'de ve Ankara İktisadî ve Ticarî Bilimler Akademisi'nde

Şakir Berki, Ankara'daki başka yüksek mekteplerde de dersler vermişti. Ders verdiği ilk yüksek mektep ise Harbiye olmuştu. 1947 senesinden itibaren

⁴⁰ Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na verdiği 14 Aralık 1965 tarihli dilekçesi.

⁴¹ Akademi başkanının 15 Ekim 1976 tarihli ve Hukuk Fakültesi dekanının 11 Kasım 1976 tarihli cevabı. Fakülte Kurulu 4 Kasım 1976 tarihli toplantısında Akademi'de ders vermesini kabul etmişti.

1950 senesine kadar ve 1972-1973 ders senesinde de burada Devletler Umumî Hukuku dersleri vermiştir⁴².

Uzun seneler boyunca ders verdiği ikinci bir yer ise Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi oldu. Burada da yine Devletler Umumî Hukuku derslerini 1959 ders yılından itibaren vermeye başladı ve bu derse fâsılasız bir şekilde 1975 senesine kadar devam etmiştir. Ancak kendisi yine meslek hayatının en büyük üzüntüsünü de Akademi’de yaşamıştır sayılabilir. Şakir Berki meslek hayatının en büyük ve belki de rakipsiz üzüntüsünü 1975 senesinde yaşadı. Bu hâdisе gerçekten de üzerinde başlı başına bir yazı yazmayı gerektirecek kadar dikkate değer bir keyfiyettir.

Hâdiseyi başlatan, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun şahsen Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne yazdığı şikâyet mektubu (14 Şubat) olmuştu. Buna göre kendisini Akademi’nin “Milletler Arası İlişkiler Kürsüsü Başkanı” olarak tanıtan mektup sahibi esas ihtisasının Devletler Umumî Hukuku olduğunu ve bu sahada İsviçre’de doktora yaptığını, İstanbul Hukuk Fakültesi’nde ise yine bu sahada doçent unvanı kazandığını ifade ettikten sonra kürsünün profesörü olarak aksi görüşte olmasına rağmen üçüncü sınıfta okutulan Devletler Umumî Hukuku dersinin, talebeler tek ve çift numaralı olarak ikiye bölündükten sonra bir bölümünü okutmak üzere, Prof. Dr. Şakir Berki’nin hoca olarak davet edilmesinin kanunlara aykırı olduğuna dikkati çekiyordu.

Hamza Eroğlu’nun dilekçesine göre böyle bir vazife verilmesinin kanunlara aykırılığı bir yana Şakir Berki İsviçre’de Devletler Hususî Hukuku sahasında doktora yapmıştı. Ankara Hukuk Fakültesi’nde ise Medenî Hukuk Doçenti ve Profesörü olmuştu. Üstelik hiçbir üniversitede Devletler Umumî Hukuku dersini de okutmamıştı. Bu şikâyet-nâmenin devamında son paragraf şöyle bitirilmişti: “1750 sayılı Üniversite Kanununun 40. Maddesi uyarınca, başka kurumlarda ders vermekle görevlendirmede yetkili organ olarak Üniversite Senatolarının alacağı karara ışık tutmak, şahsımla da ilgisi olması bakımından, *bir haksızlığa mâruz kalmamam için* dilekçede arz ettiğim hususların dikkate alınmasını ve Prof. Dr. Şakir Berki’ye Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi’nde Devletler Umumî Hukuku dersini okutma izninin verilmemesini arz ve rica ederim”.

⁴² Türk Sivil İlim Adamları Rehberi, s. 65; Şakir Berki’nin Ankara Hukuk Fakültesi Dekanlığına yazdığı 10 Haziran 1975 tarihli dilekçesi.

Ankara Üniversitesi Senatosu 13 Mayıs 1975 tarihli toplantısında şikâyetçinin arzusu doğrultusunda karar vermiş ve Şakir Berki'nin Akademi'de Devletler Umumî Hukuku dersini okutmasının mümkün olmadığı yolunda karar almış ve 30 Mayıs 1975 tarihinde ise bu karar kendisine tebliğ edilmişti.

Açıkça ifade etmek gerekirse bu şikâyet-nâme ve bunun Üniversite Senatosu tarafından ciddiye alınması Şakir Berki'nin meslek hayatındaki en büyük üzüntüsünü teşkil etmiş ve bu vaziyet kendisini çok incitmişti. Bu karar üzerine Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na verdiği uzun dilekçede (2 Haziran 1975) durumu gayet nâzik bir üslûp ile anlatmıştı.

Şakir Berki, bu meselenin tekrar Senato'da müzakeresini talep ettikten sonra haklı olarak aleyhindeki gerekçelere şu şekilde itiraz etmişti:

“Karar tatmin edici olmadığı gibi, aynı Senato'nun geçen yıl aynı dersi Akademi'de okutmamı tensib etmiş olan kararı ile bağdaşıcı değildir. Keza söz konusu karar, üniversite mensuplarının üniversiteden başka öğretim kurumlarında ders verebilme imkânını Üniversite Senatosu'nun kararına bağlayan karara da uygun düşmemektedir. Zira bu kararda üniversiteden başka bir öğretim kurumunda ders verebilecek olan öğretim üyelerinin yalnız mensup oldukları fakültelerde okutmakta oldukları derslerden talebde bulunmaları şartı ve mecburiyeti olmayıp ihtisas yapmış oldukları hukuk dalına ait derslerden de ders verme taleplerinin kabul göreceği açıkça yazılıdır. Sayın senatörler bu kararı okudukları takdirde keyfiyeti anlamakta güçlük çekmezler”.

“İhtisas saham, Devletler Hukuku branşına dahil olan Devletler Özel Hukukudur. Gerek doktora, gerek doçentlik çalışmalarım ve tezlerim bu sahada yapılmıştır. Bu husus dosyam tedkik edilince anlaşılır; meseleyi Rektörlüğe aksettirmiş olan Dekanlığımızca da bilinmektedir. Hakkımda menfi karar verilen toplantıda okunduğu beyan edilen dilekçemde de aynı hususlar kayd edilmiştir”.

“Diğer cihetten Fakültemizde ve Akademi'de vermekte olduğum ders adedi haftada 10'a bile bâliğ olmamakta ancak dört saat tutmaktadır. Üniversiter çalışmam haricinde başka bir işle de uğraşmamaktayım; şu hâlde tam gün çalışma ilkesine de tam saygı gösterilmektedir. Nihayet Akademi'de 16 seneden beri Devletler Hukuku dersini okutmuş ve bu hukuk dalının bütün bahislerini içine alan bir eser de meydana getirmiş bulunmaktayım. Bütün bu hususların Senatamız sayın üyelerinin rica ettiğim müsaadeyi lütuf buyurmaları için en mâkul haklı sebeplerini teşkil ederken, aksi karara varmış olmalarına hakikaten bir mânâ veremedim ve müteessir oldum; hattâ akademik izzeti nefsimi yaralayıcı bir duruma itilmiş olduğumu hissettim”.

“Mensup olduğum Üniversiteyle, acele ederek veya tehevvüre kapılarak, ihtilâfa düşmeyi akademik olgunlukla asla bağdaştıramam. Bu itibarla Senatamız kararının tekriri müzakeresini Üniversiteler Kanununun 11'inci maddesinin son fıkrasına sığınarak Milli Eğitim Bakanlığı aracılığı ile temine

çalışmak yolunu münasib görmediğim gibi, sayın Rektörlüğümüzün tekriri müzakere etmeden evvel Danıştay’a ibtal dâvâsı açmayı da düşünmedim”.

“Uzun maruzatımla gerek Rektörlüğümüzü, gerek sayın Senato üyelerimizi yorduğuma inanıyorum; fakat meslektaşlarımın hepsinin adâlet uğrunda yorulmaya değeceğini takdir ettiklerinden şüphe etmiyorum”.

“Bu yazımın sayın Rektörlüğe tekriri müzakere ricasını ihtiva eden bir dilekçe olması nazara alınarak sayın Dekanımızın hiç vakit geçirmeksizin gereğini yapmasını arz ve rica ediyorum”.

Bu dilekçesinden pek az sonra 10 Haziran 1975 tarihinde Şakir Berki ikinci bir dilekçe ile Senato kararının tekriri müzakeresinde bazı meslektaşların reyine müessir olabileceği düşüncesiyle ve anlaşılan bu beklemediği darbenin de teessürüyle yeni bilgileri dikkate sunmak ihtiyacını duymuştu:

“Her ne kadar Fakültemizde Medenî Hukuk dersi vermekte isem de, doktora ve doçentlik tezlerim Devletler Hukuku branşına dahil Devletler Özel hukukundan yapılmış ve bu sahada bir de *Tatbiki Devletler Özel Hukuku* adlı kitap da neşretmiş bulunmaktayım. Keza Devletler Genel Hukuku derslerini 1947-1950 ve 1972-1973 yıllarında Harp Okulu’nda dört ve Akademi’de 16 sene ki cem’an yirmi seneden beri vermekteyim ve Devletler Genel Hukukunun bütün bahisleri ile ilgili genel prensipleri ihtiva eden *Devletler Genel Hukuku* adıyla bir kitap da çıkarılmıştır”.

“Üniversite Senatosu’nun Üniversiteye mensup öğretim üyelerinin Üniversiteden başka öğretim kurumlarında ders verebilmeleri için yalnız fakültelerde okuttukları derslerden talebde bulunma mecburiyeti şartı da yoktur. İhtisas yapmamış oldukları bilim dalındaki derslerden de talepte bulunabilecekleri açıkça yazılıdır”.

Şakir Berki, kısaca çok incindiği bu karar karşısında Senato’nun aleyhindeki kararını yine de süniyet eseri olmadığını ve bir yanılna olduğu yolunda tefsir ederek teselli bulduğunu ve yirmi sene okuttuğu bu dersle küçümsenemeyecek bir ünsiyet peyda ettiğini ifade etmektedir. Bu dilekçesinin Fakülte Kurulu’nda aynen okunmasını Dekanlıktan saygı ile rica ederek sözlerine son vermektedir. Bu arada Danıştay’a müracaat hakkını da kullanacağını bildirmektedir. Dilekçesini aynı zamanda Rektörlük ve Dekanlık makamlarına vermiştir.

Gerçekten de bir meslektaşının verdiği dilekçe üzerine Şakir Berki, 1975-1976 senesinde Akademi’de 16 sene verdiği Devletler Umumî Hukuku dersini, Senato’nun aldığı karar gereğince, verememiştir.

Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi’ndeki akademik olmayan bu dikkate değer hâdisenin akademik bir tarafını bulmak zordur. Hatıra gelen

sualler şöylece sıralanabilir:

a- Şakir Berki, 1959 senesinden beri bu dersi vermekte iken hakkında herhangi bir şikâyet olmamıştı. Bu şikâyet dilekçesinde ifade edilen “haksızlık” bu zamana kadar niçin bahis mevzuu değilken 1975 senesinde ortaya çıkmıştır. Nitekim Hamza Eroğlu ise üç sene mebusluk (1957-1960 ve iki yıla yaklaşan Temsilciler Meclisi üyeliğinden sonra Akademi’ye öğretim üyesi olarak girmiş ve 1966 senesinde profesör olmuştu. Şakir Berki ile tam 14 sene Akademi’nin Hukuk Kürsüsü’ne⁴³ bağlı olarak Devletler Umumî Hukuku derslerini vermişti. Niçin 14 sene sonra Şakir Berki aleyhinde “haksızlığa maruz” kalmamak için böyle bir şikâyet-nâme vermek ihtiyacı duymuştu?

b- Şakir Berki, ders vermeğe başladıktan bir sene sonra dersi için *Devletler Umumî Hukuku* (Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, 1960, 134 s.) ders kitabını yazmış ve kapağına “Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi talebeleri için hazırlanmıştır” kaydını koymuştu. Bu ders kitabı veya bu kitaptaki bilgiler ve görüşler aleyhinde, Devletler Umumî Hukuku sahasında doktora yaptığını ve bu dersi verme hakkının kendisinde olduğunu ileri süren Hamza Eroğlu’nun herhangi bir tenkit yazısı yazdığı da görülmemişti. Kaldı ki kendisinin *Devletler Umumî Hukuku* (Ankara, 1972-1973, 161 s.) ders notları ancak Akademiye girişinden 11 sene sonra teksir olarak basılabiliyordu⁴⁴. Daha da mühim bir gerçek Eroğlu’nun 1971-1973 senelerinde Akademi başkanlığı yapmış olmasına rağmen Şakir Berki’nin Akademi’deki derslerine son verme ihtiyacı duymamış olmasıydı. O hâlde başkanlığından iki sene sonra bu şikâyet-nâmesinin gerçek sebebi ne olabilirdi? Buna karar vermek mümkün olmamıştır.

c- Devletler Umumî Hukuku sahasının bir alt disiplini olan Devletler Hususî Hukuku mevzuunda, tıpkı Hamza Eroğlu (1949) gibi ve ondan üç sene önce (1946) İsviçre’de doktora tezi yapan ve Harbiye’de ve Akademi’de Devletler Umumî Hukuku dersini senelerce veren, ayrıca 1959 ders senesinde başladığı bu dersin kitabını ertesi sene (1960) Akademi talebeleri için yazan Şakir Berki’nin bu dersi okutmasından ve kitabının basılmasından 1975’e kadar yâni 15 sene, herhangi bir şikâyet olmadığı hâlde bu dersi veremeyeceğine Ankara Üniversitesi Senatosu üyelerinin nasıl ikna edilebildiği de ayrı bir bilmecedir

⁴³ Bu kürsüye bağlı profesör ve doçentlerin isim listesi için: *Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi 1963-1964 Öğrenci Kılavuzu*, Ankara, 1963, s. 13.

⁴⁴ Hamza Eroğlu, talebelerinin ders kitaplarını edinmesine çok itina gösterir ve imtihanlardan önce kitaplarını teftiş ederek kitapsız talebelerini imtihanlara kabul etmezdi.

ve yazılanların ötesinde bir sebebi olmalıdır ama bunu tespit etmek mümkün olmamıştır.

d- Devletler Hususî Hukuku sahasında doktora yapan ve bunun kitabını yazmış bulunan Şakir Berki’nin Akademi’de Devletler Umumî Hukuku dersini veremeyeceğini katı bir ifade ile ileri süren ve “haksızlığa maruz kalmaktan” bahseden Hamza Eroğlu’nun bu dersin kitabını ancak 1972-1973 ders senesinde teksir olarak bastırmasını anlamak da mümkün değildir. Kaldı ki bu derece sert, tasnifli ve tekerci bir ilim anlayışını kararlılıkla müdafaa eden Hamza Eroğlu’nun ilim hayatı ve kitapları kendisini çok trajik bir şekilde ve açıkça tekzip etmektedir.

e- Bu cümleden olmak üzere asıl dikkati çeken nokta ise ihtisasa kat’iyetle bağlı olarak ders verilmesi gerektiğini ileri süren ve bu gerekçe ile bir meslektaşının Devletler Hususî Hukuku sahasında doktora yaptığı için Devletler Umumî Hukuku dersini veremeyeceğini yazıya dökerek müdafaa eden Hamza Eroğlu’nun Akademi’ye katıldıktan sonra verdiği dersler ve yazdığı kitaplardır. İlimde ihtisasın azimli ve kararlı müdafinin okuttuğu ve kitabını yazdığı ilk ders kitabı Devletler Umumî Hukuku olmayıp İdare Hukuku Ders Notları (Ankara, 1963, Teksir) olmuştu⁴⁵. İdare Hukuku’nun Devletler Umumî Hukuku’na ne kadar yakın olduğu suali de gündemine gelmemiştir.

Hamza Eroğlu’nun kendi ihtisası olan Devletler Umumî Hukuku sahasındaki ders kitabı da ancak 1972-1973 ders senesi için hazırladığı teksiri (*Devletler Umumî Hukuku Ders Notları*, 161 s.) olmuştu. Çok sert ifadelerle meslektaşlarına “sahanızdan dışarı çıkmayın” diyen ve hattâ bu meseleyi bir şikâyet mevzuu yapan Eroğlu, ihtisasına dair ilk metnini ancak 1972-1973 ders senesi teksiri hâlinde ortaya koymuştu. Ayrıca birçok sayfasında dipnot ve kaynak zikretmemişti. Halbuki Akademi’de 1959’da bu dersi vermeye başlayan Şakir Berki, dipnotlu ve indeksli ders kitabını ertesi bastırmış bulunuyordu.

İlimde ihtisas meselesinde başka bir hâdise de Hamza Eroğlu’nun Türk Devrim Tarihi dersleri vermesi ve bu derse dair kitabını yine Devletler Umumî Hukuku teksirinden, en azından tam beş sene önce, bastırmış olmasıydı. Türkiye’deki tarih bölümlerine ve isminde Tarih lâfzı bulunan bir Fakülteye ve daha önce tarihçiler tarafından yazılan kitaplara rağmen önce *Türk Devrim*

⁴⁵ Bu teksiri göremedik. Künyesi için: Orhan Melih Kürkcüer, *Esas Teşkilât Hukuku*, Ankara, 1963, s. XIII.

*Tarihi*⁴⁶ ve 1982'den itibaren de devrin siyasî iklimine tâbi olarak *Türk İnkılâp Tarihi* ismiyle basılan bu kitap yazarlığı ile Devletler Umumî Hukuku disiplini nasıl bağdaştırdığı da yine başka bir bilmece olarak ortadadır. Bu kitabın zamanın tarihçileri tarafından ciddî bir tenkide tâbi tutulmamış olduğuna da bu vesile ile işaret etmek gerekir. Bu kitabın 1982 baskısı 150 bin tirajlıdır ve uzun müddet üniversitelerde İnkılâp Tarihi derslerinin biricik kitabı olarak okutulmuştur.

f- Şakir Berki, kendisi aleyhinde, belki de Türk Üniversite Tarihi'nde bir benzeri bulunamayacak olan şikâyet-nâmesine rağmen Hamza Eroğlu'nun sahasından çok uzakta ve farklı kitaplarını gündeme getirmemiş ve cevabında kullanmamıştır⁴⁷. Pekâlâ, bu durumu nazik bir ifade ile gündeme getirebilirdi ama buna tenezzül etmemiştir. Bu, 16 sene verdiği dersin, böyle nezahetten çok uzak ve kaba bir dilekçe ile elinden alınmasına karşı gösterdiği nezaketin dikkate değer bir nümunesi olarak ifade edilmelidir. Diğer taraftan bu vesile ile söylemek gerekirse Türk Üniversitelerinde hiçbir ilim adamı "Sen bu dersi verme hakkına sahip değilsin" felâketi ile karşılaşmamıştır.

Şakir Berki, bu şekilde Akademi'deki dersinin alınmasını Danıştay'da dâvâ açarak karşıladı ve kazandı. Ertesi sene (1976-1977), haftada beş saat olmak üzere, Medenî Hukuk ve Borçlar Hukuku dersleri verdikten sonra buradaki mesaisi sona ermişti.

4- Yazı Hayatı

Şakir Berki ilim âşığı bir insandı. Hayatında ilimden başka bir gündemi olmamıştı. 1948'de avukatlık stajına başlamış ve kısa bir müddet avukatlıktan sonra 24 Kasım 1955 tarihli dilekçesiyle bu işi terk ettiğini Fakülte'ye bildirerek üniversite tazminatının yeniden başlatılması gerektiğini hatırlatmıştı. Bütün mesaisini derslerine ve eserlerine tahsis etmişti.

Şakir Berki'nin yazı hayatı devamlı ve verimli bir şekilde ömrünün son

⁴⁶ Kitabın 1967 baskısı, 27 Mayıs 1960 askerî darbesi için tam bir methiyeden ibarettir ve darbe İstiklâl mücadelesine benzetilmektedir. Kitap sonraki baskılarda tâdillere uğramıştır.

⁴⁷ Hamza Eroğlu, 1961-1981 devresinde Polis Enstitüsü'nde de Devletler Umumî Hukuku'ndan başka Devrim Tarihi derslerini de deruhte etmiş ama ders vermek için yerine, asistanlarını göndermiştir. Kendisi aynı zamanda ODTÜ, GATA, Eskişehir Eczacılık ve Kimya Mühendisliği Yüksek Okulu ve Çukurova Üniversitesi'nde Türk Devrim Tarihi derslerini deruhte etmişti. Bilgi için: Rıdvan Bal, *Bir Cumhuriyet Aydını: Prof. Dr. Hamza Eroğlu Hayatı-Eserleri*, Ankara, 2011, s. 83.

günlerine kadar devam etmişti. Yazılarının ve kitaplarının tam bir listesinin bulunmadığını bu vesile ile hatırlatmak gerekir⁴⁸.

A- Yazıları

Şakir Berki'nin çok zengin bir yazı hayatı, mezunu ve bir sene sonra asistanı olduğu Hukuk Fakültesi'nin dergisinde (1946) başlamıştı. Hiç şüphesiz *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*'nde (1948-1981)⁴⁹ en çok yazı yazan ilim adamları arasında bulunuyordu. Diğer taraftan imzasını taşıyan hemen her yazının kıymetli bilgileri ve esaslı yorumları ihtiva ettiğine de bu vesile ile işaret etmek gerekir.

Fakülte dergisi dışında *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (1956, 1972), *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1957-1975)⁵⁰, *Vakıflar Dergisi* (1965, 1968), *Mukayeseli Hukuk Dergisi* (1956, 1958), *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi* (1956), *Adalet Dergisi* (1952, 1956-1957, 1959), *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* (1974-1975, 1977, 1984), *İstanbul Barosu Dergisi* (1959), *Ankara Barosu Dergisi* (1959), *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* (1954-1955), *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* (1971) gibi dergilerde yazıları basılmıştır.

Şakir Berki, bu meydana başka dergilerde de yine seviyeli ve bilgi yüklü yazılar yazmıştır. Bu dergiler arasında *İçtimaî Emniyet Dergisi* (1955), *İslâm Dergisi* (1956-1961), *Türk Yurdu* (1959-1961)⁵¹, *İslâmın Nuru* (1952), *Toprak* (1954-1960)⁵² ve *Sebilürreşad* (1958-1959) sayılabilir.

Bu arada imtiyaz hakkı kendisine ait olmak üzere Fransızca hukuk mecmuaları da neşretmesi çok dikkate değer ve hukuk tarihimizin dikkate değer hâdiselerinden biridir. Nitekim daha asistanlığı zamanında Ankara Valiliği tarafından, talebi üzerine, *Revue Turque de Droit International Privé* (Devletler

⁴⁸ Oya Fişekçi, *age*, s. 67-73. Fişekçi, kitaplardan bazılarının baskılarını eksik vermiş ve meselâ *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'ndeki yazılarından sadece birinin künyesini vermiş; *Sebilürreşad* ve *Toprak* mecmualarının ismini vermemiştir.

⁴⁹ Burada 1973'e kadar basılan yazdığı yazılarının listesi için: M. A. Ejder Yılmaz, "Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: I-XXX Sistematik Dizin (1944-1973)", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XXX/1-4, Ankara, 1973, s. 628-630.

⁵⁰ Bu dergideki yazılarının listesi için: Ceyda Satioğlu-Latif Köksal-Hadiye Oğuz (Haz.), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Makaleler Bibliyografyası* (1952-1988), Ankara, 1989, s. 30.

⁵¹ *Türk Yurdu*'nda basılan yazıları için: Hüseyin Tuncer (Haz.), *Türk Yurdu Bibliyografyası*, Ankara, 2002, s. 367-368.

⁵² *Toprak* mecmuasında yazdığını kendisi ifade etmektedir: Osman Nebioğlu, *age*, s.145.

Hususî Hukuku Türk Mecmuası) başlıklı bir mecmuanın imtiyazı verilmiş (15 Ağustos 1949) ve bunu ancak iki sayı (1949) çıkarabilmişti. Diğer taraftan *Etude de Droit* başlıklı başka bir Fransızca mecmuayı da beş sayı (1952-1970) çıkarmaya muvaffak olmuştu⁵³.

Emeklilik senelerinde bilhassa *Bayrak* gazetesinde (1984-1988) devamlı bir şekilde yazıları basılmıştır.

B- Kitapları

Şakir Berki, Türk hukuk âlimleri içinde çok dikkati çeken bir çalışkanlık ve ciddiyete sahipti. Her şeyden önce ilk fırsatta ve ekseriya ikinci sene ders kitabını yazıyor ve bastırıyordu. Teksir hâlinde nâdiren not bastırıyordu. Bu bakımdan verdiği her dersin bir şahidi olarak meslek hayatının bir bakıma işaret taşları olarak kabul edilebilecek neşriyat faaliyeti olmuştu. Daha ilk kitabını asistanlığının üçüncü senesinde yazmaya ve bastırmaya (*Roma Hukuku*, Ankara, 1949, 333+22 s.) muvaffak olmuştu.

Kitaplarında ilmî şekil ve usûl bakımından da bütün şartları yerine getiriyordu. Bu hususta dikkati çeken ilk şey her kitabının dipnotlu olmasıydı. Ayrıca kitaplarında temel eserlere dair bir bibliyografya listesi veriliyordu. Asıl dikkati çeken husus ise bu kitapların hemen hepsinde kitabın kullanılmasını kolaylaştıran bir indeks bulunmasıdır. Günümüzde indeks koyma alışkanlığı ve usûlü büyük ölçüde azalmıştır ve hazırlanması çok kolaylaşmasına rağmen bu zahmetten kaçınılmaktadır.

Ba- Medenî Hukukla Alâkalı Kitap ve Monografileri

Şakir Berki'nin eserleri hakkında profesörlük jürisinin yazdığı ve oybirliği ile kabul ettiği rapor kendisinin eserleri hakkında haklı bir methiyeden başka bir şey değildir. Jüri üyeleri dünkü talebeleri ve bugünkü genç meslektaşlarının eserlerini çok büyük bir adalet ölçüleri ile ve biraz da kendisine hocalık yapmış olmanın gururu içinde değerlendirmişlerdi. Jüri raporu aynı zamanda devrin ilim zihniyetini ve heyecanını ifade etmesi bakımından mühimdir. Burada sadece ilmin ve ilim ahlâkının bir müdafaasını da görmek lâzımdır. Eser

⁵³ Makalelerinin ve bilhassa Fransızca mecmuaların isimleri için: Oya Fişekçi, *age*, s. 69-73.

sahibinin gerçek hakkını verirken ilmin ahlâkı ve haysiyeti de korunmaktadır. Burada eser yazanın hakkı korunurken ilmin kesesinden harcamak da bahis mevzuu olmamaktadır. Bir bakıma asıl heyecan ve niyet ilim hayatını korumak ve bunu yaparken âlim yerine ilimci, yâni ilmin sırtından ve zararından geçinen bir zümrenin ortaya çıkmasına meydan vermemektir.

Jüri, Şakir Berki’nin o zamana kadar yazdığı yazıları ve neşrettiği kitaplarını adetâ ince bir süzgeçten şu satırlarla geçirmektedir:

“Kendisi Doçentlik safhasında münhasıran hukukla ve bilhassa Medeni Hukuk sahasıyla okutmakta olduğu Toprak Hukuku sahasında kitap ve etüdler yayınlayarak akademik hayatın lâzımı gayrı müfarike olan ilmî inceleme ve neşriyata da ehemmiyet vermiştir”.

“Yazdığı kitap ve monografileri Medeni Hukuka, Devletler Hususî Hukukuna ve dördüncü sınıfta okutmakta olduğu *Toprak Hukukuna mütealliktir*”.

“Tahminen 35 forma tutarında olan *Borçlar Hukuku* adlı kitabı Fakültece 1956 senesinde matbaaya verilmiş ve şimdide kadar 208 sahifeden ibaret olan 13 forması tabedilmiştir”. “Kitabın 1956 Mart ayı içinde tamamiyle tabedilmiş olarak çıkacağı bittedkik anlaşılmıştır. Eser iki kitaptan ibarettir. Birinci kitap *Borçların Umumî Hükümleri*, ikinci kitap *Borçların Hususî Hükümlerine tahsis edilmiştir*”.

“Birinci kitabın birinci kısmı akidlere, ikinci kısmı haksız fiillere, üçüncü kısmı haksız ve sebepsiz iktisaba, dördüncü kısmı borçların hükmüne, beşinci kısım borçların nevilerine ve müteakip kısımlar da borçların sukut ile sair müesseselerine tahsis olunmuştur”.

“İkinci kitapta muhtelif akid tipleri ayrı ayrı tedkik olunmuştur. Kitabın her iki kısmında da mebzûl misâller ve mehakim mukarreratının mevcudiyeti müşahede edilmiş ve bu suretle eserin gerek talebe için gerekse tatbikatçıya faydeli bir şekilde yazılmış olduğu görülmüştür. Kitapta mahkeme içtihatları ile misâllerin mevcudiyeti esere akademik mesainin çifte gayesine cevap verici mahiyet ve medlül izafe etmiştir”.

“Doçent Şakir Berki, *Borçlar Hukukundan* başka münhasıran Medeni Hukuka müteallik monografiler de yazmıştır. Gerek Fakülte, gerek Adalet Dergisi’nde intişar etmiş olan ‘Türk Hukukunda Vasiyet’, ‘Türk Hukukunda Mirasda Red ve İade’, ‘Hizmet Hakkı, Çıraklık Mukavelesi ve İstisna Akdi’ ile ‘Müruruzaman’ adlı monografileri bilhassa zikre şayandır”.

“Doçentin kitaplarında olduğu gibi bu monografilerde de ilimde istiklâl, imâl-i fikir, kaynaklardan istifade, mahkeme kararlarını tahlil ve tenkid gibi akademik incelemenin lâzımlerine ihtimam ve gayret gösterdiği müşahede olunmuştur”.

“Doçent Şakir Berki bu çalışmalara munzam olarak Fransızca ve Türkçe ‘Etudes de Droits’ adlı münhasıran mesleki çalışmalar da neşretmektedir ki, şimdide kadar çıkmış olan sayılarında Medenî Hukukla Devletler Hususî Hukukuna müteallik tahdidî mevzuları

havi etüdler müşahede olunmaktadır”.

“Nihayet Doçentin Fakülte Dergisi’nde ‘Roma’da Miras Hukuku’ ve ‘Roma’da Borçların Kaynakları’ namında cem’an 76 sahife tutarında müteferrik etüdleri mevcuttur”.

“İlmî araştırma ve neşriyatta da gayret ve ehliyeti müşahede edilmiş olan Doçent Şakir Berki’nin sicili tedkik edilerek gerek evvelki memuriyetlerinde ve gerekse üniversite muhitinde ahlâk ve meslek itibariyle en ufak bir cezaya mâruz bulunmadığı sâbit olmakla, profesörlüğe tayini için Profesörler Kuruluna teklif edilmesine ittifakla karar verilmiştir”.

Şakir Berki’nin profesörlüğe terfiini hakkettiği yolunda jüri tarafından yazılan bu raporun bir ilim destanı olarak görülmesi gerektiği açıktır ve kendisinin ilmî çalışmalarının âdil bir değerlendirilmesinden ibarettir⁵⁴.

Şakir Berki’nin imzasını taşıyan ilk eseri hiç şüphesiz doktora tezi olmuştur. Mehmet Şakir Berki imzasıyla İsviçre’de basılan bu tezinin başlığı *La nationalité des enfants naturels dans le droit international privé de la Turquie* (Fribourg, Imprimerie des Arcades, 1946, 96 s.) şeklindedir ve Devletler Hususî Hukukuna göre nesebi gayri sahih çocukların tâbiyetini tedkik etmektedir.

Bu vesile ile önce kitap hâlindeki eserlerini üç başlık altında tasnif etmek mümkündür. Hukuk sahasına dair kitaplarının ilk baskıları⁵⁵ baskı tarihlerine göre şöylece sıralanabilir:

1. *Roma Hukuku*, Ankara, 1949, 333+24 s. Ankara Hukuk Fakültesi neşriyatı arasında basılan bu kitabı ilk eseri olması bakımından mühimdir.
2. *Tatbikî Devletler Hususî Hukuku*, Ankara, Nur Matbaası, 1950, 95 s.
3. *Türk Hukukunda Evlenmenin Aslî Şartlarından Doğan Kanun İhtilâfları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Nu. 64, 1953, 94 s.
4. *Borçlar Hukuku-Umumî Hükümler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Nu. 92, 1956, 392 s.
5. *Borçlar Hukuku-Hususî Hükümler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Nu. 113, 1957, 332 s.
6. *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Ankara, Ege Matbaası, 1959, 135 s.
7. *Miras Hukuku*, Ankara, Ege Matbaası, 1959, 117 s.
8. *Devletler Umumî Hukuku*, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, 1960, 135 s.

⁵⁴ Bu raporun altındaki imzalar: Ord. Prof. Vasfi Raşit Sevig (Başkan), Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay, Profesör Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, Profesör Hikmet Belbez, Profesör Kemal Gürsoy.

⁵⁵ Kitaplarının sonraki baskıları için: Oya Fişekçi, *age*, s. 67-69. Bazı baskılar, meselâ *Devletler Umumî Hukuku*’nun 1962 baskısı eksiktir.

9. *Medenî Hukuk-Umumî Esaslar-Şahıs ve Aile Hukuku*, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1961, 352 s.

10. *Alman, İsviçre ve Türk Medenî Kanunlarında Evlat Edinme*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından: 172, 1962, 191 s.

11. *Alman, İsviçre ve Türk Medenî Kanunlarında Evlilik Dışı Doğan Çocuklar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından: 173, 1962, 157 s.

12. *Aynî Haklar*, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1965, 256 s.

13. *Türk Medenî Hukukunda Velâyetin Küçüğün Şahıs ve Malları Bakımından Şumûlü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları Nu. 277, 1970, 5+98 s.

Bb- Toprak Hukukuna Ait Neşriyat

Şakir Berki, gerek Osmanlı ve gerekse İslâm toprak hukuku üzerinde de araştırmalar yapmış ve dersler vermiştir. Toprak Hukuku dersleri son sınıfta seçimlik olarak okutuyordu⁵⁶.

Profesörlük jürisi bu sahadaki çalışmalarını da takdirle değerlendirmişti:

“Doçent Şakir Berki, dördüncü sınıfta iki seneden beri okutmakta olduğu Toprak Hukuku sahasında bir teksir ve 1956 yılında Fakültece derdesti tab’ı olan Toprak Hukuku incelemelerinde bulunmuştur”.

“Bunlarda Doçent, Toprak Hukukunun klâsik mevzularını ele almakla kalmamış, ‘Toprak kanunları yapılırken teşriî makamların riayet etmekle mükellef bulundukları kaideleri’, ‘Dalyan ve Volileri’, ‘İstiridy ve meyde tarlalarını’, ‘Mer’a hukuku’ gibi yeni bahisleri de talebenin bilgisine arz etmek suretiyle okutulmakta olan Toprak Hukuku muhtevasına yenilikler ilâvesine de muvaffak olmuştur”.

“Gerek teksirde, gerek Fakültece derdesti tab’ı bulunduğu bi’t-tahkik anlaşılan Toprak Hukukuna dair etüdlerinde bu yeni muhtevadan başka Toprak Hukukunun Ziraat Hukukundan farkına, Toprak Hukukunun tarihçesine, Toprak Hukukunun Hukuk İlmindeki yerine, Toprak Hukukunda ehliyet meselesine, bataklıkların kurutulmasından elde edilen arazinin Toprak Hukuku ile alâkasına, Orman, İskân ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunlarının dersle alâkası nisbetinde ahkâmına da yer verilmiştir”.

“İsviçre’de yaptığı doktora tezi *Devletler Hususî Hukukuna müteallik olan Doçent Fakültemize*

⁵⁶ Bu dersin programlardaki yeri hakkında: *Ankara Üniversitesi Rehberi* - 1954, s. 78; *Ankara Üniversitesi Öğrenci Rehberi* - 1958, s. 94; *Ankara Üniversitesi Rehberi* - 1965-1966, s. 152; *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrenci Rehberi* - 1967, s. 14.

intisaptan sonra hukukun bu sahası ile iştigale devam ederek Fransızca ve Türkçe olarak bu saha ile ilgili konularda neşriyat yapmıştır. Bunlardan bilhassa Annales de l'Université d'Ankara, 1954-1955, V. sayısındaki 'Yabancıların Türkiye'de gayrı menkul mülkiyeti haklar' adındaki 15 sahifelik etüdde nazari ve tatbiki ehemmiyet müşahade edilmiş, Fakülte Dergisi ile bizzat neşrettiği Fransızca-Türkçe etüdlerdeki konuları havi makaleleri de kayda şayan bulunmuştur".

Mükerrer baskıları istisna edilirse basılan son kitabı, Devlet Planlama Teşkilâtı'na hukuk müşaviri olarak geçen kürsüsünün doçentlerinden Yılmaz Ergenekon'un talebi üzerine yazdığı *Türkiye'de Toprak Davası ve Mevzuat Karşısında Toprak Rejimi* (Ankara, DPT yayını, 1971, 259 s.) başlıklı eseridir. Bu kitabında tarih boyunca toprak meselesinin sahip olduğu ehemmiyeti ve o sıralarda memleketimizde tartışılan ilk gündem maddelerinden biri olan toprak dağıtımı ve reformu meselelerini irdelemektedir.

Toprak Hukuku kitabında ve derslerinde sadece Cumhuriyet devri Toprak Hukuku çerçevesinde kalmayıp Roma ve Avrupa'daki durumunu ve İslâm ve Osmanlı toprak mevzuatı hakkında da çok temel bilgileri talebelerinin dikkatine sunuyordu. Bu şekilde her cemiyetin temel ve aslî unsuru olan toprak hakkında bir temel felsefenin veya görüşün teşekkülünü temin etmek istiyordu.

Bc- İslâm Tarihine ve Hukukuna Dair Yazıları ve Kitapları

Şakir Berki'nin daha çok genç yaşlarda iken babası Ali Himmet Berki'nin eserleri vesilesiyle İslâm tarihine ve hukukuna karşı bir alâka duyduğunu söylemek mantikî sayılmalıdır. Bu bakımdan tıpkı babası gibi Türkiye'de İslâm Hukuku'na dair yazılmış ilk kitaplardan biri de kendi kaleminden çıkmıştır. Nitekim önce Hayrullah Hâmidî ile İslâm Hukukunun Ana *Prensipler-Kur'an'da Hukuk* (Ankara, 1956, 138 s.; II. Baskı, Ankara Hukuk Fakültesi, 1962, 185 s.) başlıklı eserini bastırmış ve bu kitabı tenkitlere karşı müdafaa etmek zorunda kalmıştır⁵⁷. Daha sonra (1959-1961) Ankara İlahiyat Fakültesi'nde de İslâm

⁵⁷ Aynı yazıda önce Ali Himmet Berki'nin İslâm Hukuku ve daha sonra da Şakir Berki'nin İslâm Hukuku hakkındaki bu kitabı, hemşehrîsi ve meslektaşısı Muammer Aksoy tarafından, hukukî değil ideolojik bakımdan bir tepki ile karşılanmış ve tenkit edilmişti. Ancak Muammer Aksoy'un "Medenî Kanun Devrimini Savunmalıyız" başlıklı Medenî Kanun medhiyesine Şakir Berki de bir risâle ile cevap vermiştir: *Bir Forum Yazarına Cevap: Mukayeseli Hukuk ve Kanunları Tenkid İhtiyacı*, Ankara, Yargıçoğlu Matbaası, 1957, 14 s. Muammer Aksoy'un yazısı için: "Medenî Kanun Devrimini Savunmalıyız", *Forum*, sy. 79 (1 Temmuz 1957), s. 9-11.

Hukuku dersleri de vermiştir. Esasen samimî ve derin İslâm heyecanına sahipti ve bu bakımdan bu heyecanlarını bu sahada eserler vererek de gösteriyordu. Kendi ifadesine göre arzusu “çocuklarının her şeyden evvel iyi ahlâklı yetişmiş olmalarını görebilmek, İslâm dininin Kur’an ve Hâdislere istinat ederek ferdî ve içtimaî esaslarını Türkçe, Fransızca ve Almanca olmak üzere neşredebilmek” idi.

Bu itibarla İslâm Hukuku hakkındaki ilk kitabını takiben bu sahada yazdığı ikinci eseri *Kur’an’da Peygamberler Tarihi* (Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, 1957, 108 s.) olmuştu⁵⁸. İslâm Peygamberi hakkındaki sevgisinin derinliğini ortaya koyan bir eseri de *Bütün İnsanlara Gönderilen Peygamber Hazreti Muhammed* (Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1981, 60 s.) başlıklı küçük hacimde ama büyük heyecanlarının metni olan kitabıdır. Bu kitabının birinci kısmını Almanca ve Fransızca basma arzusunu gerçekleştirip gerçekleştirmediği tespit edilememiştir. İrtihâlinin vuku bulduğu 1988 senesinde basıldığını göremediği son eseri ise İslâm Dini hakkındaki yazılarından teşekkül eden İslâm Dini (Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1988, 71 s.) başlıklı kitabıdır.

Vakıflar hakkındaki çeşitli görüşlerini ihtiva eden yazılar ise iki sene sonra *Vakıflarla İlgili Önemli Meseleler* (İstanbul, Bayrak Yayınları, 1990, 69 s.) başlığıyla basılmıştır. Bu, İstanbul’da basılan biricik kitabıdır. Bu kitabın takdim yazısına göre İslâm’da Miras Hukuku ve *Kur’an’da Vasiyet* isimli iki eserini basılması için aynı yayınevine göndermiş ise de (*age*, s. 14) bu kitapların basılmadığı anlaşılmaktadır.

Çok zengin bir iç âlemine sahip Şakir Berki duygularını ve heyecanlarını zaman zaman iddiasız şiirleriyle de ifade etmekten kendini alamamıştır. Sadece bu kitabına tam ismi Mehmet Şakir kaydını, soyadı olmaksızın, koymuştur. Şakir Berki’nin *Satırlar* (Ankara, Kadioğlu Matbaası, 1980, 64 s.) başlıklı bu kitabında bulunan 33 şiiri kendisinin dinî, vatanî ve içtimaî duygularını samimî bir lisan ile anlatmakta ve bir bakıma kendisinin zengin iç âlemini yansıtmaktadır.

Netice itibariyle:

Şakir Berki’nin hemen bütün eserlerinde dikkati çeken bir husus da ifadesinin muğlaklıktan ve bulanıklıktan çok uzak olması ve mânânın kendisini çabuk göstermesi ve çok duru olmasıdır. Bu bakımdan kitapları talebeleri

⁵⁸ Kitabın dış kapağında 1958 kaydı bulunmaktadır.

için kıymetli rehber mahiyetindedir. Kitaplarının Roma Hukuku ile İslâm Hukuku arasında geniş bir sahaya ait olması kendisinin hukuk bilgisinin ve çeşitli sahalara karşı duyduğu alâkasının bir şahidi olarak görülebilir. Nitekim bu kitapları hakkında menfî herhangi bir tenkit de görülmemektedir. Bütün kitaplarında bilgilerin me hazlarını dipnotlar hâlinde göstermiş ve talebelerinin me haz bilgisi edinmesini de arzu etmiştir. Diğer taraftan, pek azı hariç, bütün eserlerine değişik hacimde indeksler koymuştur. Bu Türkiye’de ders kitaplarında değil, doktora tezlerinde ve ilmî neşriyatta bile pek yapılmayan bir şeydir. Bu bakımdan meslek ahlâkı ve ciddiyeti bakımından örnek ilim adamlarımızdan biri olduğu açıktır.

Çay, sigara tiryakisi⁵⁹ ve ilim âşığı olan bu kıymetli ilim adamı Cumhuriyet devrinde, tıpkı babası hukuk âlimi Ali Himmet Berki gibi, İslâm ve Osmanlı devri hukukuna eğilen ve bu hukukun büsbütün ihmâlîne, bu sahada yazdığı yazılarıyla karşı tavır alan, belki de ilk ilim adamı olmuştu. Bilhassa *Ankara İlâhiyat Fakültesi Dergisi*’ndeki (1969-1978) İslâm Hukuku hakkındaki yazılarında Türk içtimaî bünyesine uymayan kanun iktibasları hakkında kıymetli ikazlarda bulunmuş ve yorumlar yapmıştır⁶⁰.

Kısaca Şakir Berki hukuk tarihimizin en çalışkan mensupları safında bulunmaktadır ve hukuk sistemimiz hakkındaki tenkitleri ve görüşleriyle, henüz hakkettiği derecede dikkati çekmemiş olsa bile, hukukumuzda çok kıymetli katkılarda bulunmuştur. İlim ahlâkı ve çalışkanlığı ile örnek bir ilim adamıdır ve herhâlde eserleriyle ve şahsiyetiyle tanınması gereken çok kıymetli bir hukuk âlimimizdir⁶¹.

⁵⁹ Küçük oğlu Ömer Berki’nin yazısına bakınız (“Rol Modelim ve Babam”, *Türk Yurdu*, sy. 361, Eylül 2017).

⁶⁰ Bu yazılara Mehmed Said Hatiboğlu, misâller nakletmek suretiyle ilk defa dikkati çekmiştir: *İslâm’ın Aktüel Değeri Üzerine 2*, Ankara, 2017. s. 62-63.

⁶¹ Eserlerinden bazılarının ve hele İslâm Hukukuna dair yazılarının basılması gerektiği açıktır.

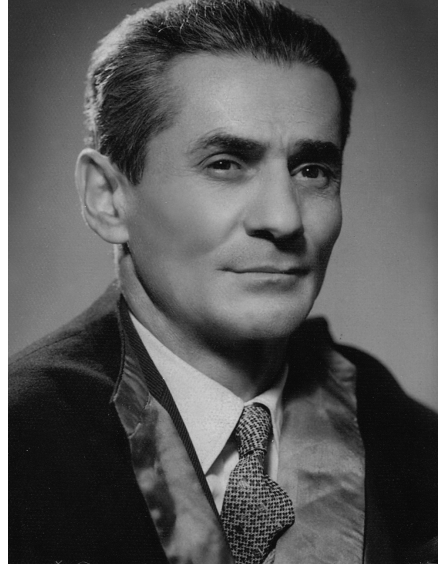
1930'ların ilk yarısında Eskişehir Lisesi'nde öğrenci iken çekilmiş bir fotoğrafı.

1940'ların başında yedek subay kıyafetiyle.

1940'lı yıllarda bir arkadaşı ile birlikte.

Profesör cübbesiyle.

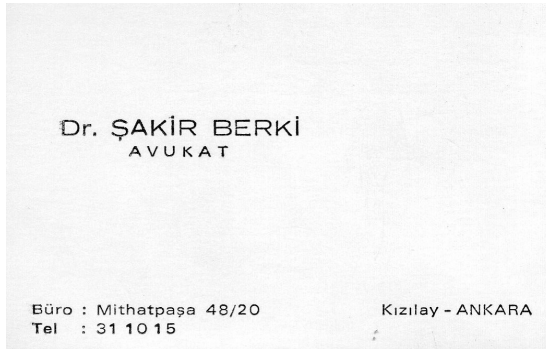
Bir konferansta; yanındaki, ağabeyi Devletler Hususi Profesörü Osman Fazıl Berki.

60'lı yıllarda, talebelerin heyecanla bekledikleri eleme (eleme sınavlarının yapılacağı dersleri) çekerken; yanındaki Prof. Dr. Coşkun Üçok.

1960'larda, bir 10 Kasım töreninde, Prof. Dr. Yavuz Abadan ile Atatürk Fotograf Sergisi'nde.

Avukatlık yaptığı dönemde kartviziti.

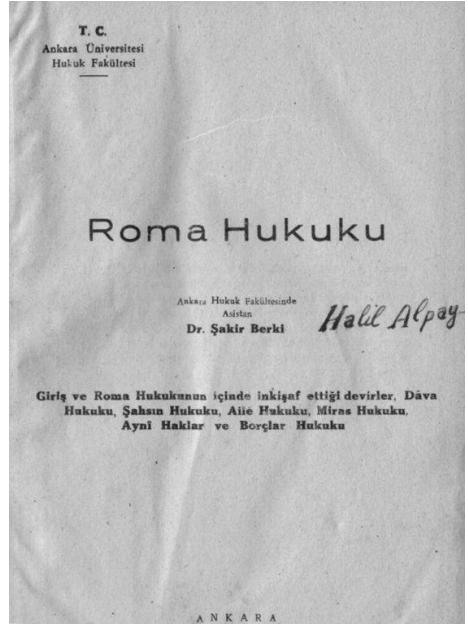
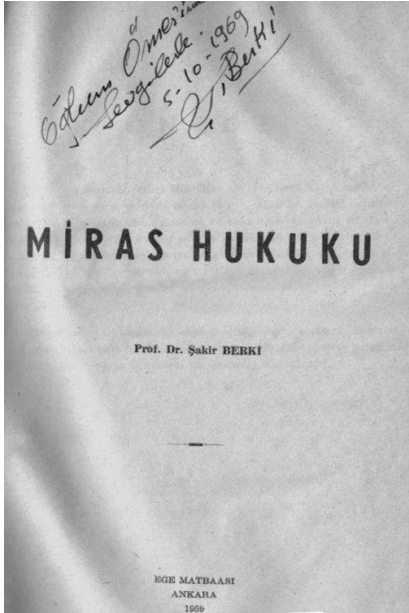
Hukuk Tarihimizde Baba-Oğul 'Berki'ler: Ali Himmet Berki ve Şakir Berki

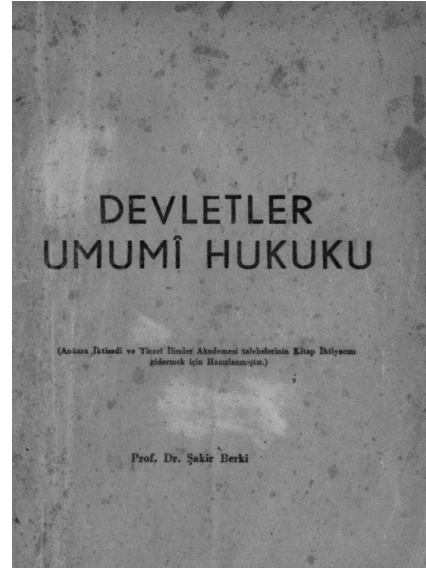
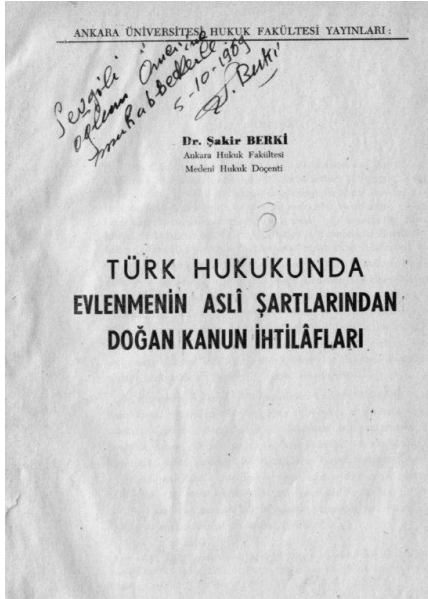
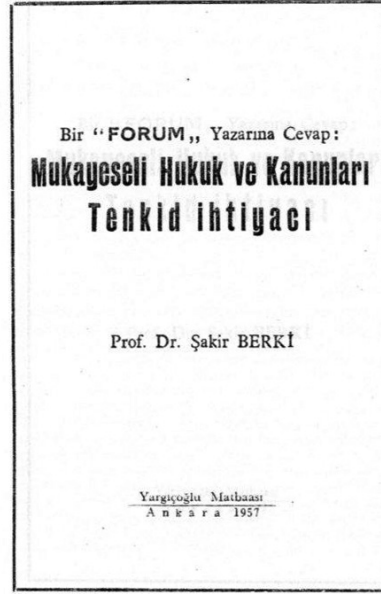
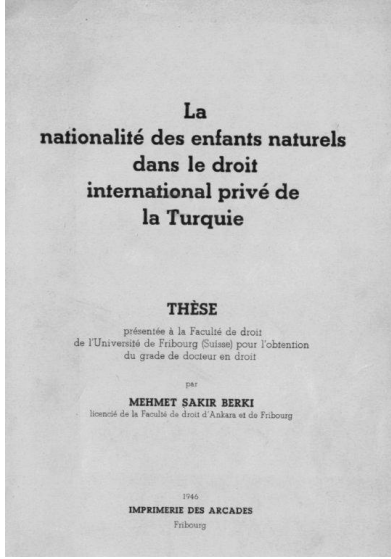
Çok sevdiği sazıyla. Muhtemelen Aşık Veysel çalıyor.

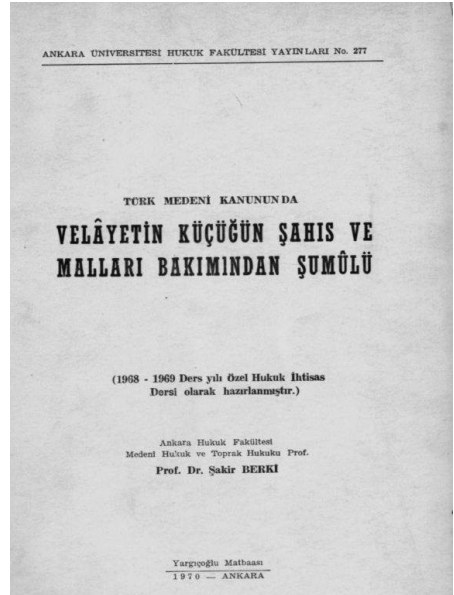
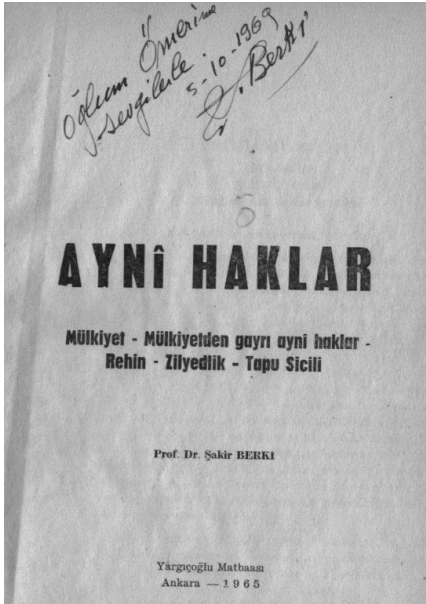
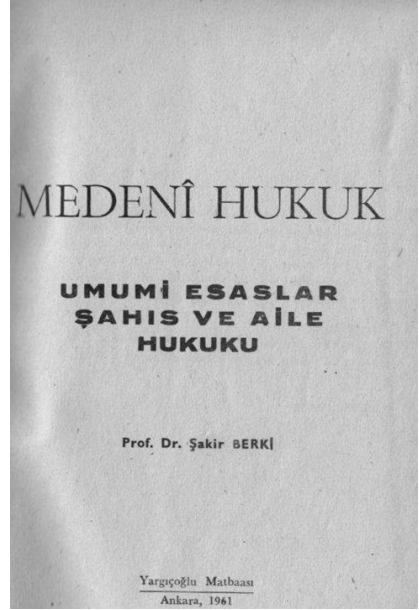
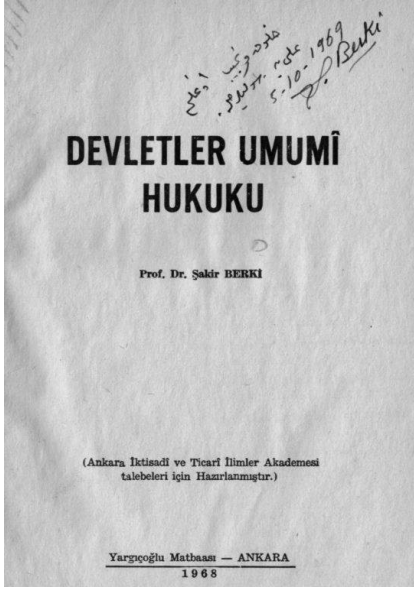
1959'da eşi Malike, oğulları Ali ve Ömer ile birlikte.

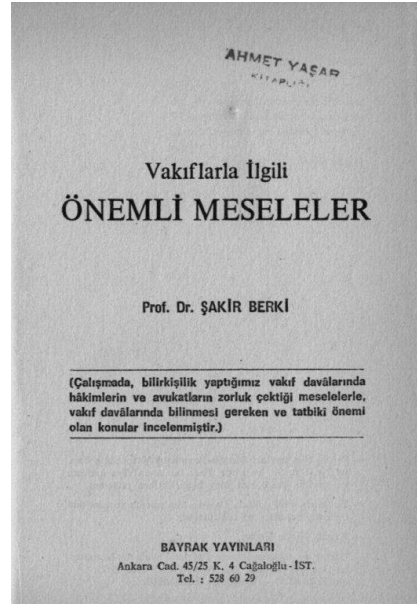
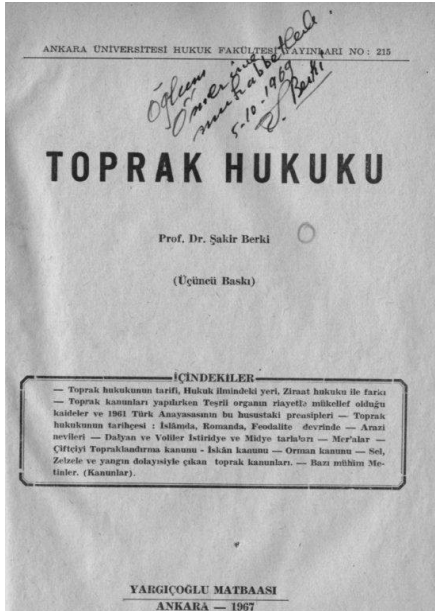
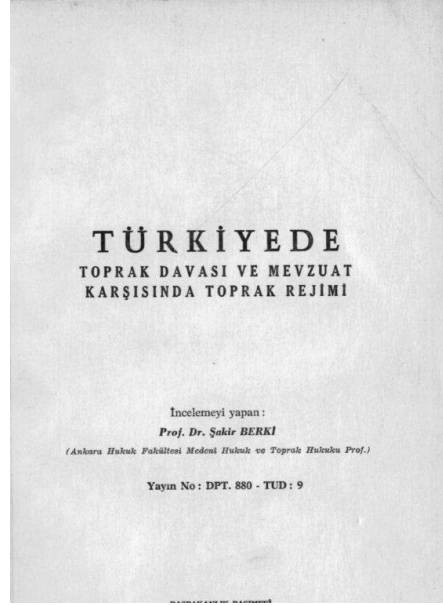
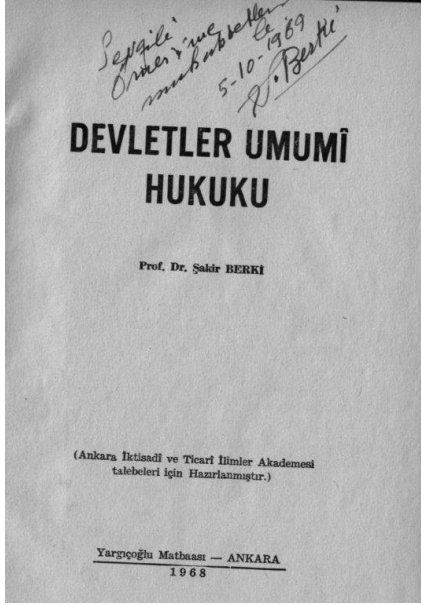

Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.

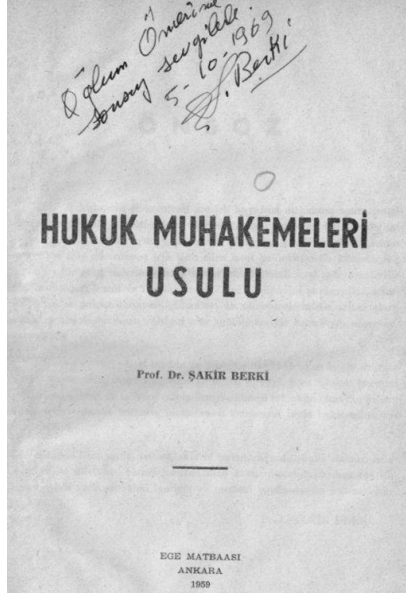
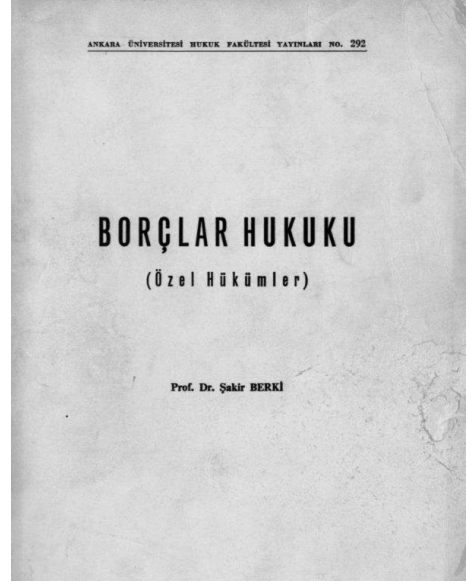
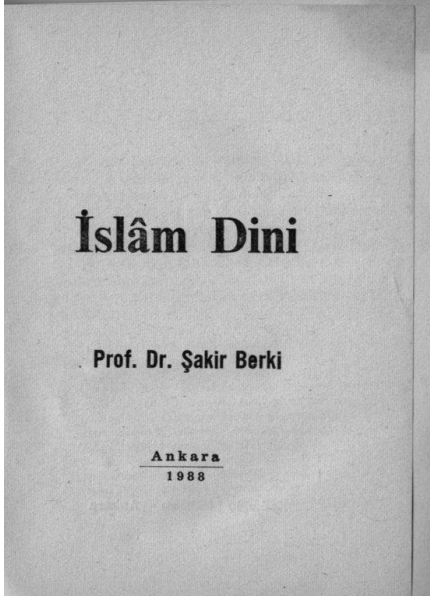

Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.

Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.

Kitaplarının farklı baskılarından kapaklar.